

Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona

Informe II

Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona

II. Perspectiva de gènere sobre
el dret a l'habitatge i la pobresa
energètica a barcelona

- 2018 -

Redacció:

Irene González

Equip de coordinació, revisió i aportacions:

Maria Campuzano, Lucía Delgado, Irene Escorihuela,
Agència de la Salut Pública

Equip d'obtenció i revisió de dades:

Eduard Sala, Gabriele d'Adda, Maria Campuzano, Ana M. Novoa,
Hyerim Yoon, Guillermo Domingo, Lucía Delgado, Bernat Berenguer
i Eduardo Arenas

Disseny i maquetació:

Daniel López

Impressió: Dilogic S.L.

Any: 2018

Llicència:

Agraïments

Aquesta segona radiografia és possible gràcies a la col·laboració desinteressada del grup de voluntàries de la Fundació Autònoma Solidaria (Tania Hahn, Arnau Vilà, Marina Marín i Mireia Turón) i a les persones afectades i activistes que davant una situació d'emergència habitacional i de pobresa energètica han decidit organitzar-se col·lectivament per buscar solucions conjuntes compartint i dedicant la seva vida per garantir el dret a l'habitatge i subministraments bàsics. Caldria fer especial menció a aquelles companyes, afectades i activistes, que han participat de les entrevistes col·lectives fent confiança i traslladant les seves històries i la seva expertesa a aquest informe i a aquelles que, amb molta cura i paciència, han fet aportacions a la versió final.

Índex

01	Introducció	7	3.3	Com afecta a la salut la inseguretat residencial	36
02	Algunes reflexions clau de partida	9	04	Anàlisi i interpretació de les dades	38
03	Perspectiva de gènere en l'accés a l'habitatge i pobresa energètica	11	4.1	Enquestes	39
3.1	Feminització de la pobresa	12	4.2	Entrevistes	41
3.1.1	Invisibilitat de les dades de feminització de la pobresa	14	4.3	Perfil sociològic: associacions feminitzades	43
3.1.2	Altres dades rellevants	16	4.4	Vulnerabilitat econòmica i accés al mercat laboral	46
3.1.3	La crisi de cures	19	4.5	Percepció de la salut i conseqüències psicològiques	48
3.1.4	Interseccionalitat de les dades	23	4.6	Inseguretat residencial i pobresa energètica	51
3.2	Gènere, habitatge i pobresa energètica	26	05	Conclusions	56
3.2.1	Vulnerabilitat en l'accés	27	06	Recomanacions	60
3.2.2	Una mirada de gènere al sector energètic	33	07	Bibliografia	62
				Notes	65

Introducció

Teniu entre les mans el segon informe de les **“Radiografies de la situació del dret a l’habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona”**. Les dades que en ell apareixen formen part d’una base de dades creada durant els anys 2017-2018 per l’Observatori DESC (ODESC), Enginyeria Sense Fronteres (ESF), l’Aliança contra la Pobresa Energètica (APE), la Plataforma d’Afectats per l’Hipoteca de Barcelona (PAH BCN) i l’Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB). En aquesta base de dades s’hi allotja una enquesta en profunditat, de 247 preguntes que creuen dades de problemes connectats: l’habitatge, els subministraments bàsics i la salut amb dades sociodemogràfiques i altres rellevants.

Aquesta sèrie d’informes a publicar durant l’any 2018 han estat elaborats en el marc del conveni amb l’Ajuntament de Barcelona: **“Dret a l’habitatge i a l’energia: apoderament col·lectiu i assessorament jurídic i social”**.

La disponibilitat de dades de qualitat sobre qualsevol problemàtica és cabdal per a la planificació i la presa de decisions polítiques. De nou, hem de reiterar l’actual mancança d’informació de qualitat sobre els processos de pèrdua d’habitatge, les dificultats en l’accés a subministraments bàsics i sobre les seves conseqüències en la salut. Existeixen dades quantitatives sobre el nombre de desnonaments absoluts, com són les dades del Consell General del Poder Judicial (CGPJ) que es publiquen

trimestralment, però de la seva consulta es fa palès que són dades insuficients, ja que no contemplen per exemple ni l'entitat que insta el desnonament, ni la situació i composició de la família; o tantes més, necessàries per donar respostes a les esmentades problemàtiques.

A aquest fet es suma la dificultat de trobar dades desagregades que ens permetin analitzar l'emergència habitacional i la pobresa energètica des d'una perspectiva de gènere. La invisibilització de les múltiples discriminacions que pateixen les dones i les conseqüències que tenen a nivell econòmic i social dificulten relacionar-ho amb d'altres fenòmens de vulnerabilitat i exclusió social.

Ens sembla important destacar la tasca de creació de noves fonts de dades, pròpies dels moviments socials com la PAH i l'APE i treballades també per entitats com l'Agència de Salut Pública de Barcelona, Enginyeria Sense Fronteres i l'Observatori DESC. Sistematitzar la informació de les persones que participen en els col·lectius esmentats ens permet elaborar informes i documents útils per a posar negre sobre blanc la realitat de les problemàtiques d'habitatge i pobresa energètica, més enllà de les escasses dades oficials. D'aquesta manera, les radiografies resulten fonamentals per a visibilitzar la difícil situació del dret a l'habitatge i a l'energia a la nostra ciutat i generar debats públics; per fer incidència política i poder exigir, de manera rigorosa i informada, respostes i solucions a les ad-

ministracions públiques; per fer propostes acurades i fonamentades en casos reals.

Algunes reflexions clau de partida

Com també fèiem a l'anterior informe, volem compartir algunes reflexions breus sobre la sèrie de radiografies que presentem: que és especialment difícil trobar dades de qualitat pel que fa al camp de l'accés a l'habitatge i la pobresa energètica -especialment dades desagregades per gènere-, que en aquest àmbit hi incideixen múltiples factors i que estem tractant una de les moltes cares de l'exclusió social.

En primer lloc, doncs, i tal i com ja s'assenyalava a informes anteriors publicats per l'Observatori DESC, la PAH i ESF, les administracions públiques no disposen de dades accessibles i desagregades que permetin elaborar diagnòstic i dissenyar propostes d'actuació sobre la problemàtica. Per suposat, tampoc les entitats financeres, empreses subministradores o les associacions de propietaris acostumen a proporcionar gaire informació. Si bé existeixen algunes estadístiques, es tracta de dades incompletes i poc utilitzables.

A més, la manca de dades oficials desagregades i la invisibilització de la feminització de la pobresa dificulta també tractar la problemàtica des d'una òptica feminista, que és l'enfocament que volem desenvolupar a la present radiografia. Són pocs els estudis que aborden aquesta perspectiva com un fet transversal i rellevant a l'hora d'aproximar-se a problemàtiques socials. Cal ressaltar que l'informe aborda la perspectiva de gènere des del binarisme home-dona, i som conscients que això oculta altres situacions d'opressió que responen a

altres diversitats sexuals i de gènere i que, tot i ser igualment rellevants, no hem inclòs per ara en aquest estudi.

Com a segona reflexió, cal tenir ben present que el dret a l'habitatge (i els drets relacionats com ara l'accés als subministraments bàsics per a la vida), depèn de diversos factors, tots ells interrelacionats. D'una banda, disposar d'una llar de manera pacífica, on poder desenvolupar un projecte de vida estable, és un punt de partida bàsic per a poder gaudir de la resta de drets. D'altra banda, el dret a l'habitatge digne i adequat té múltiples cares (model d'accés predominant, dinàmiques de mercat i d'exclusió, polítiques públiques estructurals i conjunturals, marc normatiu de partida i la seva evolució, etc.), així com múltiples conseqüències sobre les persones i la societat també interrelacionades entre elles i molt clarament amb la salut de la població.

Fruit d'aquest ampli ventall de vessants que té el dret a l'habitatge, les dificultats associades a la seva protecció varien al llarg del temps. Els darrers anys, l'evolució de les problemàtiques residencials i de pobresa energètica han anat variant, des de la dificultat d'emancipació de les persones joves fins a les ocupacions, passant per la pobresa energètica, la crisi hipotecària, l'augment de preus de lloguer i els "desnonaments invisibles".

En tercer lloc, aquest és el segon d'una sèrie d'informes que pretén posar llum sobre una de les múltiples causes de l'exclu-

sió social. Aquest concepte s'usa per parlar del "conjunt de situacions emergents de desigualtat i precarietat molt heterogènies que desborden el marc tradicional de la pobresa"[1]. Els informes a mode de radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona són en realitat radiografies d'una situació d'emergència quasi permanent, que és una situació d'exclusió social amb matisos respecte de les persones que la pateixen. N'hi haurà que ja pateixen de diverses dificultats econòmiques i socials, com ara la manca d'ocupació, i d'altres que l'única mancança serà l'accés a un habitatge. Tanmateix, en tractar-se d'un element tan central suposarà, en qualsevol dels casos, una font d'afectació important de la salut d'aquestes persones, element que també hem volgut tenir molt present en aquestes radiografies.

Recapitulant, podem dir que, partint de la greu manca d'informació sobre el problema, especialment qualitativa, i de la necessitat de disposar de dades en profunditat d'un fenomen polièdric, o el que és el mateix, d'una situació d'exclusió social urbana greu, la sèrie d'Informes pretenen ser una bona eina per caracteritzar la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona i per coadjuvar a buscar-hi solucions.

Perspectiva de gènere en l'accés a l'habitatge i pobresa energètica

El primer informe d'aquesta sèrie comprèn un apartat on s'analitzen de forma sintètica i des d'un punt de vista jurídic els avenços i retrocessos en matèria de dret a l'habitatge i energia. D'una banda, exposen quin és el marc regulador d'aquests drets, i de l'altra, informen de les novetats jurídiques de forma concisa. Així mateix, s'exposa el punt de partida des del qual s'estudia l'impacte en la salut de les problemàtiques en matèria d'habitatge i energia.

Aquesta segona publicació voldria analitzar aquests avenços i retrocessos i, sobretot, la situació actual en matèria d'accés a l'habitatge i a l'energia des d'una mirada feminista incloent una perspectiva de gènere transversal. Per arribar a aquest objectiu, tractem primer una sèrie de qüestions prèvies que ens donen dades sobre diferents aspectes de la feminització de la pobresa. Aquest estat de la situació ens serveix com a context per oferir un marc vàlid a les dades que construïm a partir de les enquestes pròpies i les entrevistes col·lectives.

3.1

Feminització de la pobresa

Després de la crisi del 2008, anomenada “de la bombolla immobiliària”, i en el marc del sorgiment de noves tendències a les administracions públiques, l'anàlisi de la feminització de la pobresa és essencial en la generació de polítiques orientades a fer desaparèixer les desigualtats de gènere.

El concepte de “feminització de la pobresa” es va començar a utilitzar als anys 90 davant la constatació de l'augment de la pobresa entre les dones a nivell mundial. Podem afirmar, basant-nos en observacions diàries, que la situació de les dones (tant en societats benestants com a l'anomenat Sud global [2]) pateix d'una participació desigual al mercat laboral, una càrrega excessiva de dedicació a la llar i a les cures i una visió de la societat on les tendències heteropatriarcals són encara dominants i de la que deriva, per exemple, la perpetuïtat de les violències de gènere. És innegable que la desigualtat de gènere, tot i els avenços de les últimes dècades, segueix sent un fenomen estructural de la nostra societat que condiciona de manera evident l'accés igualitari de les dones a qüestions essencials per la vida com l'habitatge i l'energia.

Cal tenir en compte, però, com hem dit anteriorment, que en la recerca de dades i estadístiques ens trobem amb diversos factors condicionants. És a dir, tot i que darrerament hi ha una clara tendència a la quantificació i l'anàlisi de les relacions de gènere, amidar la desigualtat planteja certes dificultats (Alfama, E., Cruells, M., de la Fuente, M., 2014).

Les dades numèriques, sobretot quan es tracta de constatar o comparar fenòmens de caire social, són sovint una simplificació de la realitat –un reduccionisme d'un fenomen complex- i mai són del tot objectives. Aquesta objectivitat es veu afectada per qui genera aquestes dades, el mètode de construcció, l'aleatorietat de la mostra escollida i la intencionalitat amb què se seleccionen. Tot i així, és necessària la construcció d'indicadors en un procés de regeneració i proposta de noves polítiques públiques; per tant cal analitzar amb cura les dades per a poder treure'n conclusions rellevants.

3.1.1

Invisibilitat de les dades de feminització de la pobresa

Una primera dificultat que ens trobem en la recerca és l'escassetat de dades oficials segregades per gènere. A les pàgines oficials d'estadística (tant a Catalunya com a l'Estat) no s'ofereixen dades segregades de manera genèrica i, en concret, a publicacions versades en la temàtica que ens ocupa com l'Informe sobre el sector de l'habitatge a Catalunya el 2016, creat i editat per la Generalitat, on no trobem cap menció rellevant.

De fet, l'ús que es fa a nivell estadístic de la unitat familiar com a mesura del risc de pobresa de les persones no fa sinó amagar situacions reals de desigualtat i diferent accés al mercat laboral. Per exemplificar-ho ens centrarem en dades de Catalunya, en base a l'estudi que n'han fet les membres del blog de Feminismes del Crític a partir de les dades treballades per l'Observatori IQ.

La taxa de risc de pobresa desagregada per gènere a Catalunya el 2015, extreta a partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE, **és d'un 18,9% en els homes i d'un 19% en les dones**. D'aquí podríem deduir que no existeix la suposada "feminització de la pobresa", ja que només hi ha un 0,1% de diferència. La qüestió és, tal i com destaquen el Crític i altres estudis realitzats per entitats com l'Observatori del Tercer Sector, com es construeix l'indicador.

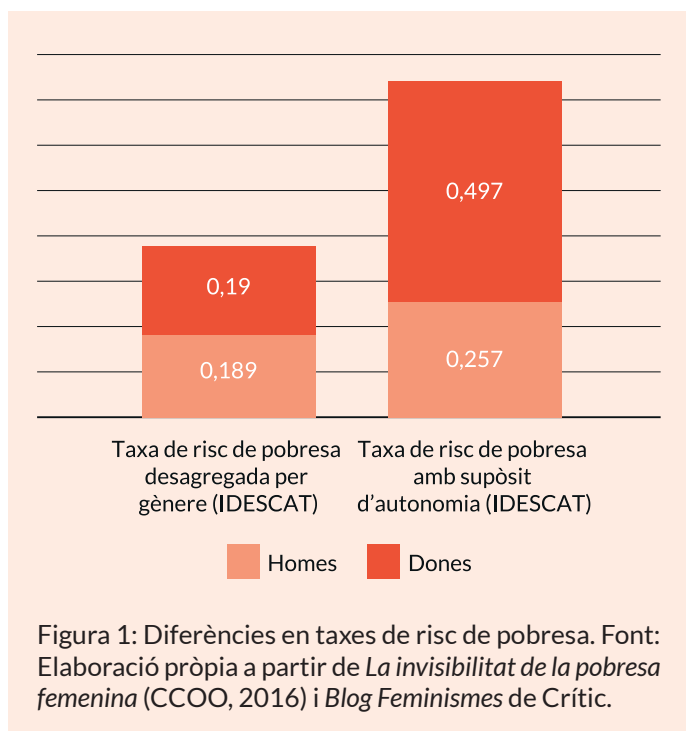
L'Enquesta de Condicions de Vida aporta dades d'ingressos per cada llar enquesta-

da; posteriorment, aquests ingressos es divideixen entre els membres adults que formen la llar (aplicant un pes específic a cada membre en funció de la composició familiar). Això implica suposar que els ingressos es reparteixen de manera equitativa entre els adults a la llar i implica també que a l'indicador final la percepció és que l'ingrés per persona és igualitari. Segons un extracte de (Francesc Valls et al. 2009), *“L'adopció de la llar com a unitat d'anàlisi en l'estudi de la pobresa dificulta observar què passa a l'interior d'aquesta (Tortosa, 2001). Aquest mecanisme suposa que les relacions entre homes i dones dins la llar són qüestions de parella i no relacions de tipus sistèmic i, per tant, considera que tots els individus d'una mateixa llar gaudeixen de les mateixes condicions de vida i del mateix grau de control sobre aquestes. Per tant, els mecanismes de mesura de la pobresa obliden tradicionalment les relacions d'explo-tació, discriminació, marginació o dominació*

ocasionades pel fet que les relacions entre gèneres són asimètriques, és a dir, parteixen de posicions desiguals. (Brunet et al., 2008)”

És a dir, l'Enquesta de condicions de vida no fa referència a la situació de les persones en funció de la seva renda individual -que seria on podem percebre les desigualtats de gènere- sinó en funció de la seva situació familiar. La Càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili proposa un altre indicador per a avaluar el risc de pobresa, la **taxa de risc de pobresa sota supòsit d'autonomia**, que es calcula en base als ingressos individuals. En aquest cas, obtindríem una **taxa de risc de pobresa del 25,7% en els homes i de fins el 49,7% en les dones**.

Val a dir que aquesta dada no pretén qüestionar la llar ni la convivència com a mode d'organització i suport social, sinó que destapa una realitat de desigualtat de gènere i incoherències detectades en dades públiques i oficials. En termes de vulnerabilitat i d'opressió femenines, la taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia ens revela la **dependència de la dona del conjunt d'ingressos de la llar per a garantir certes condicions de vida**. Fet que pot tenir com a **conseqüència la pervivència de situacions de violència i abús i la fa econòmicament més vulnerable**.

3.1.2

Altres dades rellevants

Altres dades econòmiques i referents als ingressos de la població corroboren la diferència existent en el risc de pobresa entre dones i homes, com són el risc de pobresa associat a la composició familiar, la bretxa salarial o la parcialitat de la jornada laboral femenina. N'analitzem unes quantes a continuació, extretes de l'Observatori IQ i l'Observatori del Treball i Model Productiu de la Generalitat, que fan referència a la situació a Catalunya el 2016.

Pel que fa referència a la composició familiar, la següent il·lustració és prou explicativa: el major risc de pobresa el trobem en famílies monomarentals -que en més d'un 80% estan a càrrec de dones (motiu pel qual en la resta de l'informe s'emprarà el terme monomarental)- seguides de llars amb fills/es a càrrec i llars unipersonals.

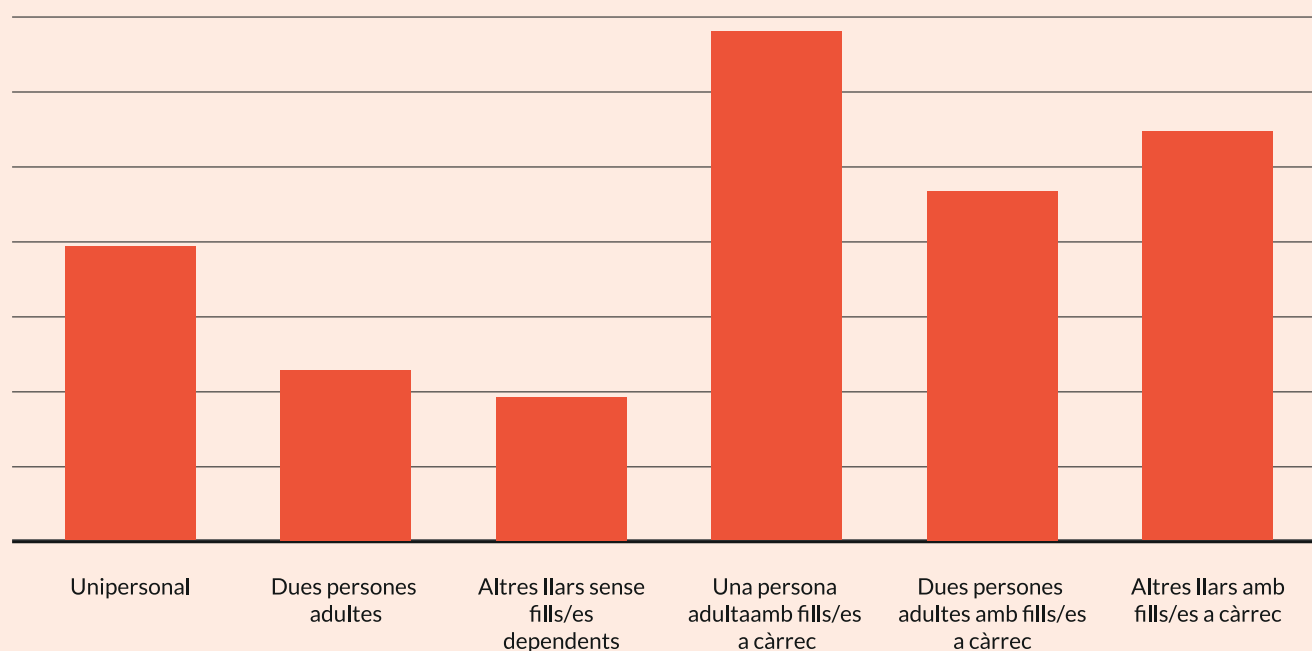

Figura 2: Incidència del risc de pobresa de diferents tipus de llar. Catalunya 2015 (En percentatge). Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori IQ.

Un altre factor a tenir en compte és la bretxa salarial, no només com a mitjana, que era d'un 23% a Catalunya el 2016, sinó en una anàlisi més acurada per percentils.

Com veiem, la gràfica analitza la bretxa salarial en funció de percentils, quartils i mitjanes. Si parlem de percentil 10, volem dir que el 10% de la població té un guany brut anual menor; igualment amb el primer quartil es correspondria al 25% de la població. Per tant, és en el percentil 10 i al primer quartil on els ingressos són més baixos i el risc de pobresa més elevat, i també on la diferència salarial entre homes i dones es dispara, arribant al 45% l'any 2014. Això significa que és en els col·lectius més vulnerables on la situació econòmica de les dones és encara més discriminatòria i el risc de pobresa més elevat.

De fet l'origen de la bretxa respon a diferents factors, tots ells relacionats amb una visió profundament patriarcal del mercat laboral: conciliació de la vida laboral i familiar, segmentació horitzontal i vertical del mercat de treball, desvalorització econòmica de feines altament feminitzades i parcialització del treball femení.

Ens referim a segmentació horitzontal del mercat de treball com la feminització de certs sectors o camps d'ocupació i a segmentació vertical com a la masculinització de les classes laborals que impliquen feines de direcció, gestió d'equips o instàncies de decisió, amb alt valor afegit i socialment més valorades.

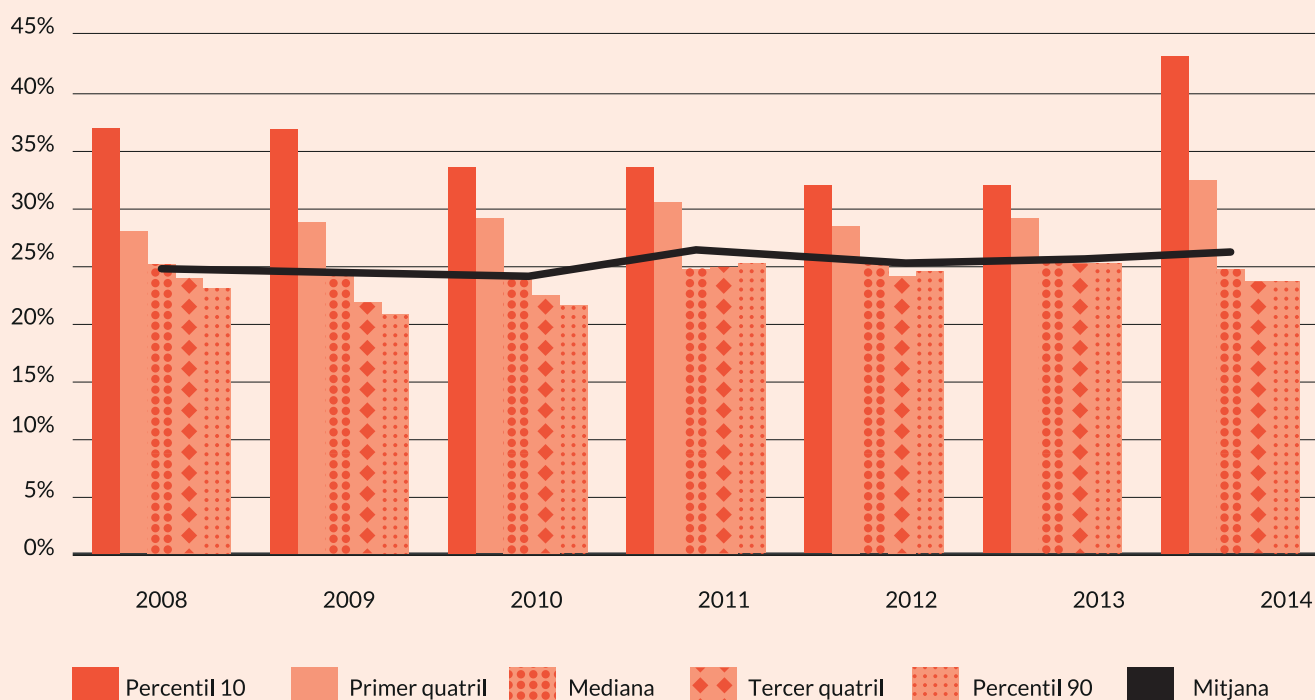

Figura 3: Catalunya - Bretxa salarial de gènere (guany brut anual) per percentil. Font: Elaborat per l'Observatori del Treball i Model Productiu a partir de dades de l'Enquesta anual d'estructura salarial (INE).

La taula ens mostra clarament que, tot i que el nivell d'estudis és superior en les dones, la seva taxa d'ocupació és 8 punts inferior a la masculina; així mateix, la parcialització del treball – que repercuteix en reducció d'ingressos i sovint precarització de condicions- és 13 punts superior.

La manca de correspondència entre el nivell d'estudis i l'ocupació ve donada per qui assumeix la responsabilitat de les cures -com veurem en el proper apartat- però també per la segmentació vertical del mercat laboral: els llocs de presa de decisió i de més demanda d'estudis i/o preparació universitària tenen encara majoria de presència masculina.

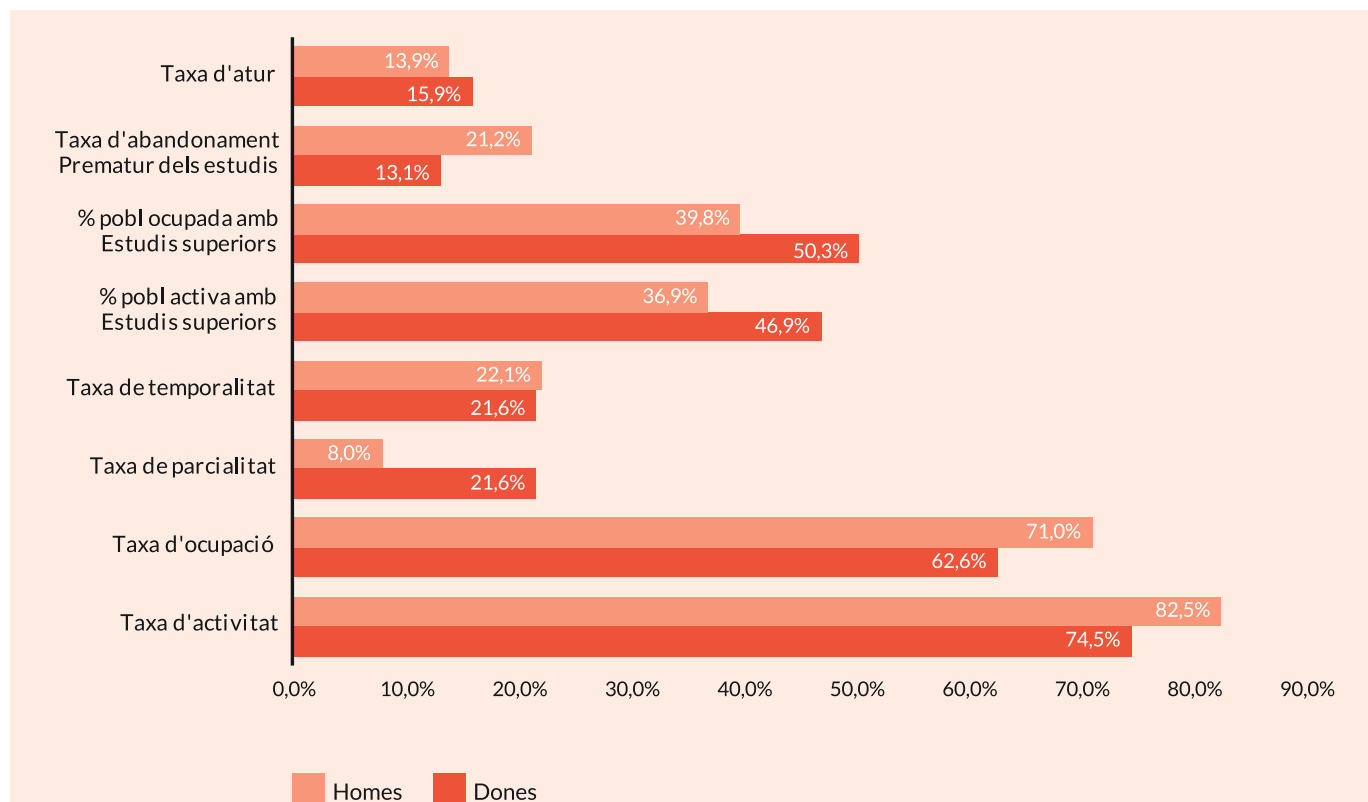

Figura 4: Catalunya - Bretxa de gènere en el mercat de treball. 4rt trimestre 2016. Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball i Model productiu.

3.1.3

La crisi de cures

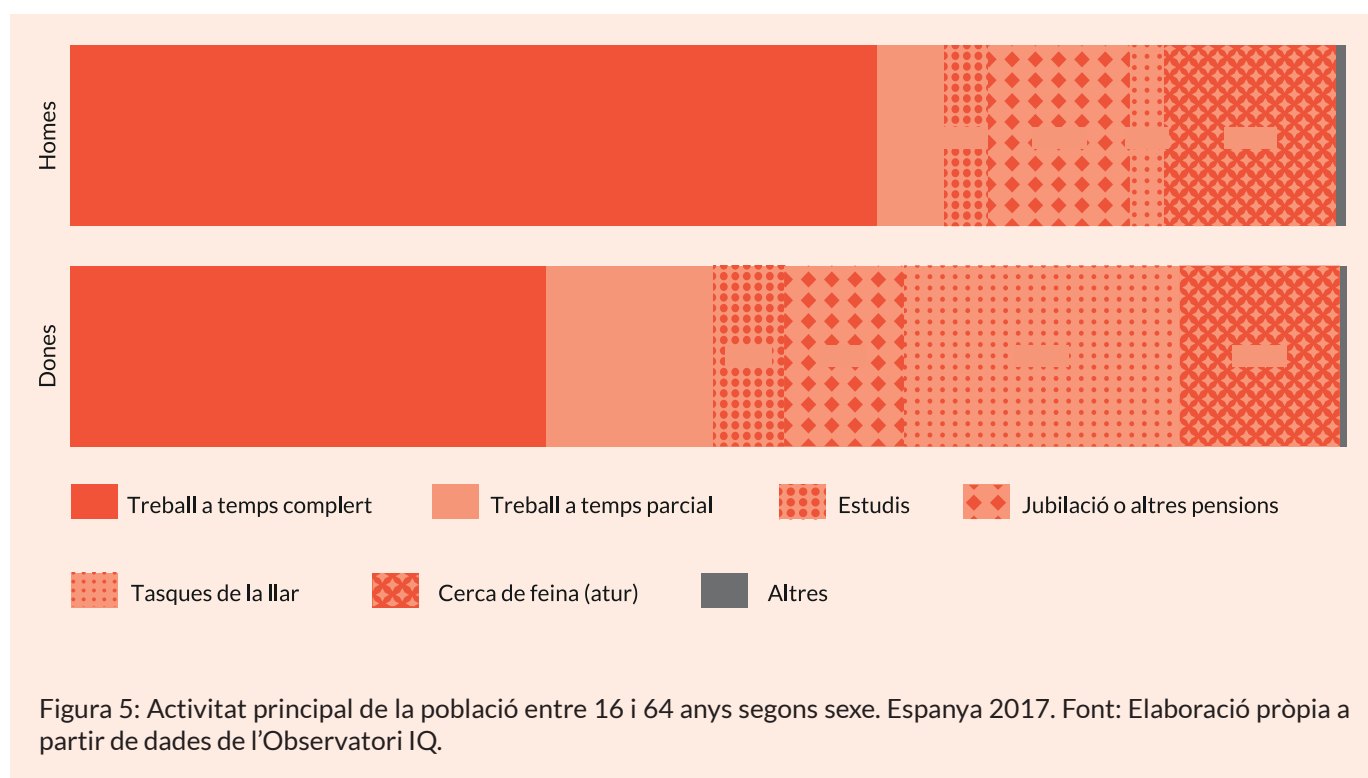
“La crisi de les cures és un problema socioeconòmic de primer ordre, que afecta el conjunt de la població i que només pot percebre en tota la seva magnitud si deixem de centrar la visió en els mercats i el monetitzat i, en canvi, situem com a categoria analítica bàsica la sostenibilitat de la vida; és a dir, si busquem comprendre “les formes en què cada societat resol els seus problemes de sosteniment de la vida humana” (Carrasco, 2001a: 12). La pregunta, per tant, és com s’està reorganitzant la satisfacció de la necessitat de cures en el marc d’un sistema que, com veurem, no prioritza les necessitats de les persones sinó les dels mercats. “

Amaia Pérez Orozco

Quan es parla de la crisi multidimensional que arrosseguem des d'aproximadament el 2008 sovint es passa per alt l'anomenada "crisi de cures" que és, sens dubte, més antiga i està a l'origen de pilars que encara suporten la desigualtat de gènere i la seva influència en factors com l'accés a l'habitatge i als subministraments bàsics.

Si parlem de cures estem fent referència al sosteniment de la vida amb tot allò que implica: satisfacció de les demandes diàries d'alimentació, sostre, seguretat, assistència en cas de malaltia o dependència i reproducció per assegurar la perpetuïtat de la vida. No hi ha dubte en què aquestes cures són indispensables per al funcionament del sistema econòmic, social i polític en el que vivim però cal preguntar-se com s'absorbeixen dins aquest sistema i qui se'n fa responsable.

Ens referim a crisi perquè la reorganització social de l'últim segle ha modificat la concepció del rol de cura. La incorporació de la dona al mercat laboral ha qüestionat, afortunadament, la distribució de tasques tradicional; tot i així, la tendència actual no ha fet sinó aprofundir en la feminització de la pobresa. Les cures tenen un valor econòmic però sovint es menystenen i es situen fora de la circulació de valors del mercat. Certes tasques de cura han adquirit també valor monetari i s'externalitzen, però d'altres no; tot i així segueixen implicant un cost econòmic que es deriva de l'esforç, el temps, no poder fer altres activitats generadores d'ingressos, etc. De fet, externalitzar-les no fa sinó possibilitar que qui s'ho pot permetre les pagui i, sinó, s'absorbeixen a l'interior de les famílies on algú hi ha de dedicar el temps que no podrà invertir en la generació d'ingressos monetaris.

D'altra banda, l'envelliment progressiu de la població, les reformes neoliberals que flexibilitzen la regulació laboral desfavorint la conciliació familiar i el progressiu desmantellament de l'Estat de benestar posen -o haurien de posar- les cures al centre de la societat que en depèn per subsistir i que continua assignant-les a les dones potenciant les desigualtats de gènere. Podem trobar nombrosos indicadors que ens orienten en aquest sentit.

Les dades proporcionades per l'Observatori IQ ens traslladen dues conclusions principals. En primer lloc que el 21% de les dones són mestresses de casa (gràfic) i, per tant, no reben ingressos monetaris del mercat. D'altra banda, les dones dediquen gairebé el doble d'hores diàries al treball no remunerat (llar i família): 3,54 les dones front 2,02 els homes (Enquesta

de l'ús del temps. Catalunya 2010-2011). Si fem referència a les dades a nivell de l'Estat Espanyol proporcionades per l'informe "La vida de les dones i els homes a Europa", veiem que el 2016 un 95% de les dones declarava haver dedicat temps a la cura i educació diària dels fills/es respecte un 68% dels homes; així mateix, un 84% de les dones afirmava una dedicació diària a la neteja i alimentació familiars respecte un 42% dels homes.

També ens caldria saber si la participació desigual al mercat laboral amb un nivell d'estudis femení superior està lligada a les cures; trobem la resposta al gràfic següent, que ens indica que en tots els casos d'estudi és majoritàriament les dones qui cedeixen o disminueixen la seva activitat remunerada per a responsabilitzar-se de les cures (no remunerades).

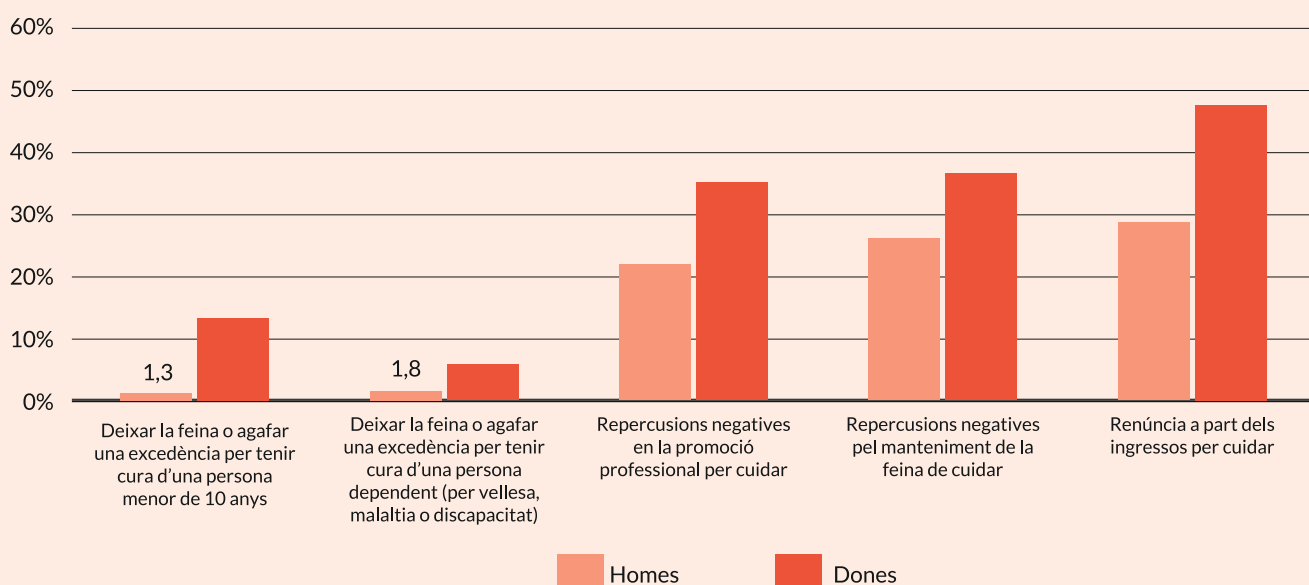

Figura 6: Canvis en la feina remunerada per a la cura de menors i persones dependents. Catalunya 2012. Font: Fundació Jaume Bofill, Panel de Desigualtats, 2012.

En la reflexió sobre les cures és imprescindible parlar de les treballadores domèstiques per compte aliè. El treball de la llar i cures representa el 5% de l'ocupació, feminitzat en un 90% i amb un entre 50 i 60% de treballadores migrants. Les condicions en què treballen són sovint precàries, no accedint a les cobertures i proteccions legals d'altres sectors. És per això que el taxa de risc de pobresa supera el 80%, segons dades proporcionades per l'Observatori IQ.

3.1.4

Interseccionalitat de les dades

Fins ara hem assumit les dones com un sol col·lectiu sense desigualtats ni divergències en el seu interior, cosa que òbviament no reproduceix la realitat. Segons l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa de l'Ajuntament de Barcelona, la **interseccionalitat** és una eina analítica que permet entendre i respondre a les maneres en què el gènere es creua amb altres eixos de desigualtat i com aquests encreuaments contribueixen a experiències úniques d'opressió i privilegi. Es tracta, per tant, d'una eina clau per a analitzar com es configuren els perfils femenins d'exclusió social i pobresa.

És a dir, per a dissenyar polítiques i estratègies que tinguin la voluntat d'estudiar i revertir la problemàtica de manera estructural és **necessari anar més enllà de les dades generals i detectar aquells col·lectius en què la vulnerabilitat és més elevada.**

Un primer grup identificable i perfectament visible a través de la tasca de risc de pobresa per composició de la llar (IDES-CAT, Catalunya 2015) és el d'un adult amb un o més fills a càrrec, amb un 34,1%. A Catalunya, al 80% de llars d'aquestes característiques l'adult és una dona; per tant, una de cada tres dones d'una llar monomarental es troba en risc de pobresa. **Les famílies monomarentals són, doncs, un grup especialment vulnerable.**

Al gràfic següent podem destacar altres col·lectius més en situació de risc: les **dones jubilades** -baixes pensions derivades de diferents condicions de cotització per la

precarització de la seva vida laboral- i, com hem comentat anteriorment, les **treballadores de la llar i cures**.

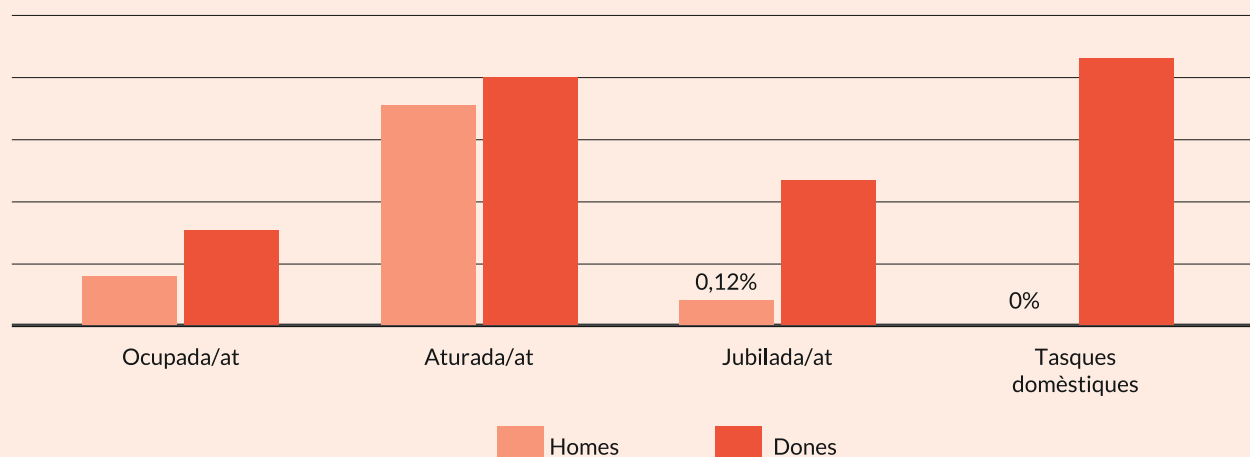

Figura 7: Persones en risc de pobresa en funció de l'activitat. Catalunya 2015. Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori IQ.

Un altre col·lectiu de dones especialment vulnerables són aquelles que han patit o pateixen violències domèstiques. La següent il·lustració ens parla de la resposta institucional de les institucions en un “iceberg de la violència domèstica”.

Per últim, caldria esmentar també com a col·lectius de risc les dones migrants, les que exerceixen la prostitució i/o són víctimes de l'explotació sexual i les dones ex-convictes (Bosch, 2017).

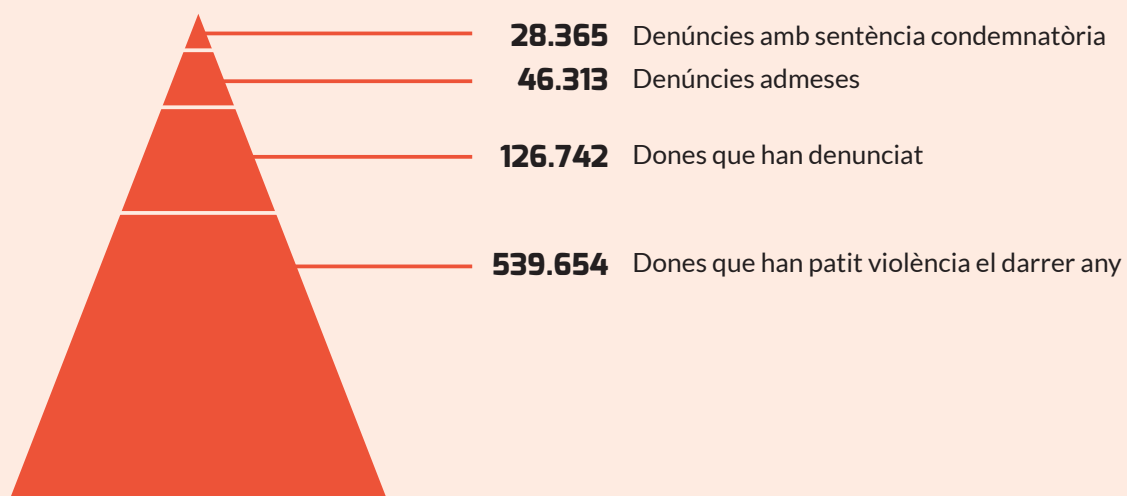

Figura 8: Violència masclista a Espanya i resposta judicial. Font: Observatori IQ 2015 i 2016. Basat en el disseny d'Albert Ibáñez.

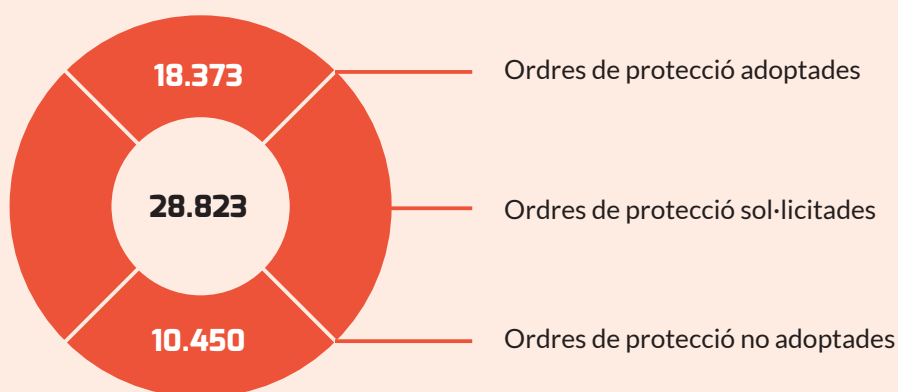

Figura 9: Ordres de protecció. Font: Observatori IQ 2015 i 2016. Basat en el disseny d'Albert Ibáñez.

3.2

Gènere, habitatge i pobresa energètica

3.2.1

Vulnerabilitat en l'accés

La desigualtat de gènere és un factor que hauríem de tenir en compte en l'anàlisi de qualsevol fenomen social, polític i econòmic; entre d'altres, l'accés a l'habitatge i als subministraments bàsics.

La diagnosi que fa l'informe editat per la PAH i ODESC el 2016, "Exclusió residencial al món local" ens indica que les polítiques públiques d'habitatge de Catalunya s'han traduït en un model d'emergència habitacional que ha privilegiat l'accés en règim de propietat privada i ha liberalitzat el règim de lloguer, precaritzat per les successives reformes de la Llei d'Arrendaments Urbans. Com a resultat, Catalunya té un parc públic de lloguer social escàs, al voltant del 2% dels habitatges, amb un mercat de lloguer altament especulatiu i inestable ja que no hi ha mesures per controlar el preu del lloguer o impedir rendes abusives.

L'emergència habitacional té la seva màxima expressió en els desnonaments; segons el Consell General del Poder Judicial se'n van produir 60.754 durant el 2017 en tot l'Estat, dels quals 35.666 van ser en situació de lloguer. A Catalunya, s'han produït 95.000 desnonaments des de 2008, als que caldria sumar els 3.807 del primer trimestre de 2018. La mitjana segueix sent de 43 desnonaments al dia sense tenir en compte ocupacions ni desnonaments silenciosos de lloguer.

Durants els darrers anys s'han impulsat normatives amb àmbit d'actuació territo-

rial català en la direcció de minvar l'emergència habitacional; la Llei 24/2015 de mesures urgents per a fer front a l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica (impulsada a través d'una Iniciativa Legislativa Popular de la PAH, l'APE i l'ODESC), i la 4/2016, de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial, que han estat impugnades pel govern central i actualment suspeses pel Tribunal Constitucional en la majoria d'articles referents al dret a l'habitatge. Aquesta suspensió genera una desprotecció molt gran en les famílies en situació d'exclusió residencial.

Comptem també amb el Decret 1/2015 de mesures extraordinàries i urgents per a la mobilització d'habitatges provinents d'execució hipotecària i la Llei de l'impost dels pisos buits (Llei 14/2015, del 21 de juliol, de l'impost sobre els habitatges buits) que estableix un impost que s'aplica de forma bastant restringida a les persones jurídiques propietàries d'habitatges buits que compleixin certes condicions. El marc jurídic general es troba més detallat al primer informe d'aquesta sèrie "Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona".

De fet, el dret a l'habitatge es troba reconegut a nivell internacional a la Declaració Universal dels Drets Humans i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC), que emmarquen el dret a l'habitatge en el "dret a un nivell de

vida adequat"[3]. En aquest sentit, la Comissió de Drets de la Dona i Igualtat de Gènere de la Unió Europea fa diferents recomanacions sobre la necessitat d'incloure una perspectiva de gènere transversal en les regulacions nacionals d'accés a l'habitatge.

Les múltiples discriminacions a les que són sotmeses les dones encara actualment -recollides en apartats anteriors- augmenten la seva vulnerabilitat i el risc de no accedir a un habitatge en condicions d'assequibilitat, salubritat i seguretat necessàries per al desenvolupament d'unes condicions de vida dignes. Els ingressos femenins són més baixos i la participació al mercat laboral desigual, fets que sumats a un procés general d'empobriment de la població, a un estancament de l'habitatge social de dècades i una absència de mesures positives de foment de la igualtat els neguen les condicions necessàries per un accés adequat a l'habitatge.

Si fem una petita comparativa de les dades presentades fins ara, podem extreure'n algunes xifres rellevants. Tenim un 49% de les dones -que en si representen més de la meitat de la població activa- en risc de pobresa si partim d'un supòsit d'autonomia, estaríem parlant d'un 25% de la població activa. D'altra banda, un 34% de les famílies monomarentals es troba en risc de pobresa -10% del total de famílies ho són i el 80% de dones al capdavant; un 5% de la població ocupada -les treballadores de la llar- viuen amb una taxa de pobresa

del 80%. Per fer front a tot això Catalunya compta amb només un 2% d'habitatge de lloguer social i les polítiques tendeixen a la liberalització. Els números no surten.

Conjuntament amb l'habitatge social, un altre instrument que pot millorar l'accessibilitat són els ajuts directes per a pagament de lloguer o compra d'habitatge. A l'Estat Espanyol fins 2017 representaven

Barcelona que el lloguer no superi els 600 euros. Recordem que la mitjana a la ciutat ja supera els 800; per tant, es faciliten ajudes per habitatges que estan per sota la mitjana i, generalment, en condicions precàries.

Aquest augment de la vulnerabilitat condueix sovint al que es documenta com a situacions "ocultes" de carència de llar ja que

només un 0,2% del PIB, i estaven més orientats a compra d'habitatge que a ajudes de lloguer i només se'n beneficiava un 1,4% de la població (Bosch, 2017). El Pla d'Habitatge 2018-2021, tot i augmentar les ajudes al lloguer, segueix sense posar fre a l'especulació, donant l'esquena a la realitat d'inseguretat residencial del país. A Catalunya les ajudes van representar el 0,4% del pressupost el 2017 i, per 2018, tenen com a requisit a la demarcació de

sovint les dones davant de la impossibilitat econòmica busquen recórrer a familiars i/o amics generant una tinença insegura i a curt termini o, el que és més greu, es veuen incapacitades per trencar estructures familiars opressores i emancipar-se perpetuant situacions d'abús i violències masclistes i posant-se en risc.

De nou, existeix una manca de dades oficials (Institut Nacional d'Estadística o Ins-

titut de la Dona) segregades per gènere que posin de relleu situacions irregulars de tinença o violències a l'interior de les llars i que podrien contribuir a una millora de condicions mitjançant avaluacions sobre l'accés de les dones a l'habitatge i consultes sobre les seves necessitats específiques.

Seguint la línia de treballar des d'una òptica d'interseccionalitat per a poder identificar situacions de privilegi i/o opressió rellevants, identifiquem com a col·lectius d'alt risc les famílies monomarentals, dones grans vídues o solteres, dones migrades, treballadores de la llar, dones en situació de violència domèstica i treballadores a temps parcial i/o amb salaris baixos.

Quant a la pobresa energètica, la situació que enfrontem és similar; el fenomen de feminització de la pobresa augmenta el

risc i vulnerabilitat de les dones a patir-ne davant un augment desproporcionat de preus de consum, com indica el preàmbul de la Llei 24/2015 (60% llum i 66% aigua en el període 2008-2015) [4].

El Síndic de Greuges, en el seu informe de 2013, ressaltava la dificultat d'identificar els col·lectius més sensibles a la pobresa energètica; la manca de dades era equiparable als pocs esforços institucionals per a revertir estructuralment la problemàtica més enllà d'ajudes puntuals o programes assistencialistes.

En l'àmbit de la ciutat de Barcelona, Serveis Socials proporciona les següents dades desagregades per gènere sobre les ajudes concedides per pobresa energètica durant l'any 2015:

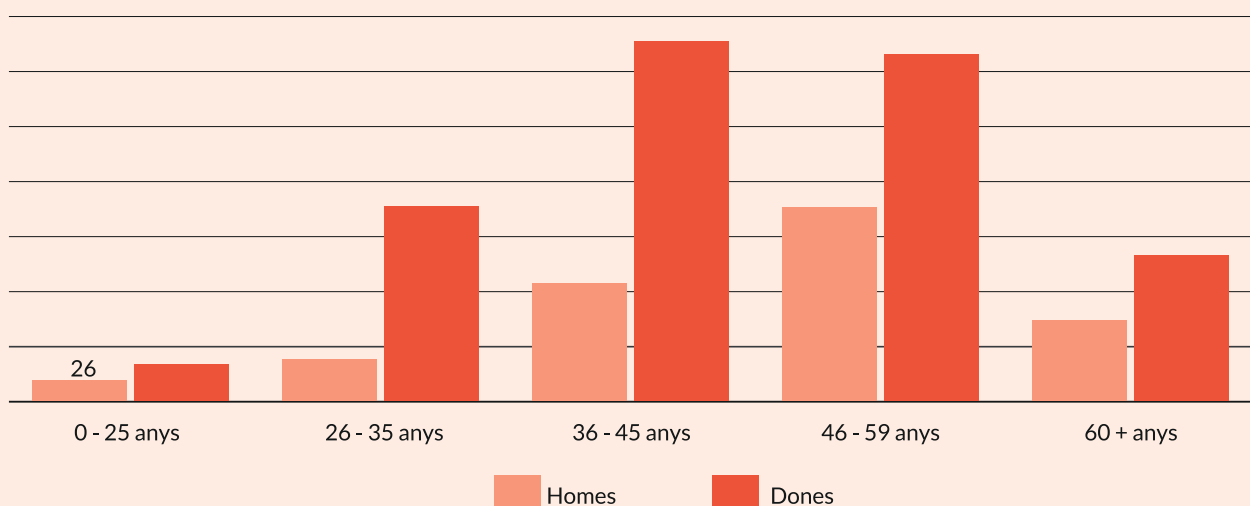

Figura 10: Ajudes de pobresa energètica a Barcelona (nombre d'ajudes). Font: Elaboració pròpia a partir de dades proporcionades per l'IMSS.

En qualsevol franja d'edat les ajudes concedides a dones són netament superiors, representant un 70% del total. En no tenir dades sobre la situació familiar d'aquestes dones, no podem assegurar que malgrat siguin elles les titulars de l'ajuda no hi hagi homes que pateixen la mateixa situació. De tota manera són un punt de partida que confirma les dades presentades anteriorment i, si més no, demostren que la responsabilitat (temps, estigmatització, gestió) recau majoritàriament en les dones.

L'Asociación de Ciencias Ambientales (ACA) ens proporciona també, al seu estudi de 2016, dades desagregades sobre la pobresa energètica a l'Estat, entre les quals podem destacar el següent:

Podem veure com el risc de patir pobresa energètica és clarament superior en el cas de famílies monomarentals, de les quals més d'un 80% estan formades per dones. Aquestes dades s'han vist corroborades en un nou estudi de l'ACA (2018) que afirma, a les conclusions, que existeix un patró de vulnerabilitat clarament superior a les llars monomarentals.

En apartats anteriors hem vist també com les cures i la responsabilitat de la llar són tasques encara majoritàriament femenines, sobretot en famílies amb menys recursos que no poden externalitzar-les; són activitats en què resulta fonamental disposar d'aigua, en quantitat i qualitat adequades i energia per cuinar, per mantenir la llar

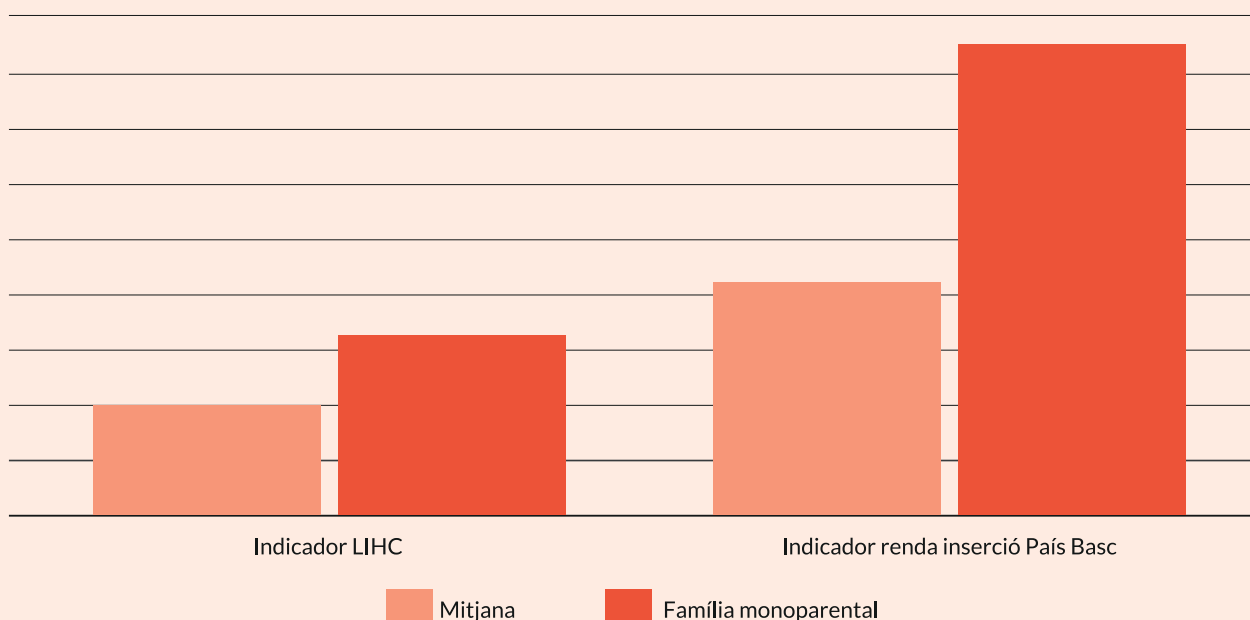

Figura 11: Famílies monoparentals vs mitjana. Font: Asociación de Ciencias Ambientales (2016).

a una temperatura adequada i per garantir un bon desenvolupament de nens/es i joves. Per tant, un accés limitat o insuficient als subministraments afecta en major instància la vida quotidiana de les dones.

Una qüestió també rellevant, tot i que escapa del marc d'anàlisi d'aquest estudi, és la consideració de que garantir el dret a l'habitatge des d'una perspectiva de gènere implica també tenir en compte l'habitatge en el seu entorn: la perspectiva de gènere en el dret a la ciutat. És a dir, garantir els equipaments públics suficients per a satisfer les necessitats socials de totes en una escala de proximitat -el barri-, dissenyar els carrers des de l'òptica de la seguretat i per les persones -no prioritzar el trànsit rodat, visibilitat, il·luminació-, i trencar amb la divisió estanca d'espai públic-privat generant espais intermedis que afavoreixin la generació de xarxes i creants espais d'ús comunitaris per potenciar la socialització de les cures, entre d'altres.

3.2.2

Una mirada de gènere al sector energètic

Un anàlisi des de la perspectiva de gènere no només implica definir quins col·lectius són més problemàtics envers l'accés als subministraments bàsics o l'habitatge sinó com de feminitzat està el sector en totes les seves vessants. Cal destacar també que, tot i que feminitzar el sector és un pas rellevant, no és en si mateix l'objectiu. Augmentar el nombre de dones als espais de decisió no sempre implica un canvi en l'elaboració de polítiques i accions cap a una òptica feminista però sí contribueix a la paritat i a possibilitar la diversificació de mirades.

La Xarxa per la Sobirania Energètica ens proporciona, en el seu llibre col·lectiu *Tenim Energia*, en el capítol *Energia, gènere i mirades feministes*, algunes dades rellevants per analitzar la presència de dones en els diferents àmbits de gestió del sector energètic.

Segons un estudi publicat per Ernst & Young el 2016, només el 16% dels llocs en el consell d'administració de les 200 empreses més rellevants a nivell global en el sector de l'energia eren dones. Si parlem de càrrecs amb poder executiu o de decisió real en aquestes empreses el percentatge baixa al 5%.

En el sector públic, al Govern de l'Estat, la cartera d'Energia mai ha estat ocupada per una dona i, en el sector acadèmic, a la Universitat Politècnica de Catalunya, els homes ostenten un 90% de les càtedres i conformen el 75% del professorat, segons

dades de l'últim anuari estadístic realitzat pel Ministeri d'Educació, Cultura i Esports (2017). D'entre les publicacions accessibles a l'apartat d'energia de la web del Reial Institut Elcano, un dels think tank [5] més influents d'Espanya, només un 20% estan signades per dones. És important ressaltar també, pel que fa a divulgació, la composició dels panells dels anys 2016 i 2017 de les Trobades Anuals del Sector Energètic en què intervenien 2 dones i 50 homes.

Aquestes dades ens confirmen que la gestió i el procés de presa de decisió del sector energètic està profundament masculinitzat. La masculinització i arrels heteropatriarcals en la presa de decisions i la conformació de les elits d'aquest sector respon a la segmentació horitzontal i vertical que vivim actualment al mercat laboral.

La taula que adjuntem a continuació n'és un exemple:

Figura 12: Branques d'activitat segons sexe. Població de 16 a 64 anys. Catalunya 4t trimestre del 2017. Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori IQ.

Veiem clarament la feminització laboral dels sectors responsables de l'atenció primària a famílies que pateixen emergències habitacionals i pobresa energètica: serveis socials, atenció sanitària, treballadores de la llar, etc. Aquestes professions feminitzades, que estan poc valorades i no són responsables de la presa de decisió que podria revertir la situació actual de privació del dret a la llar i l'energia també pateixen la discriminació per motiu de gènere.

És important ressaltar també que, tal i com veurem més endavant a partir de l'anàlisi de les entrevistes col·lectives, el sector associatiu també està àmpliament feminitzat, fet que respon a l'elevada presència de dones a moviments de base com són l'APE i la PAH.

Com afecta a la salut la inseguretat residencial

Tal i com s'extreu del primer informe d'aquesta sèrie, l'estat de salut i les desigualtats en salut de la població venen determinades principalment per les condicions físiques i socioeconòmiques de l'entorn en el qual viuen. En condicions físiques s'inclouen aspectes com l'urbanisme, la mobilitat o l'habitatge, i en condicions socioeconòmiques factors tals com l'ocupació i les condicions de treball, els serveis públics d'educació i salut o les prestacions per desocupació (Borrell, 2013). Per tant, per millorar la salut de la població i reduir les desigualtats que existeixen entre diferents grups socials (classe social, gènere, edat, estat migratori), és necessari engegar polítiques que permetin millorar les condicions de vida de les persones actuant des de diferents àmbits, no només des dels serveis sanitaris, sinó també des d'altres àrees (habitatge, mobilitat, educació, etc.) (Comissió Per Reduir Les Desigualtats Socials En Salut A Espanya, 2012). És el que es denomina "Salut en Totes les Polítiques". L'evidència científica indica, doncs, que l'habitatge és un dels factors que determinen la salut de les persones, tant el físic com el mental (WHO, 2012).

Tenint en compte que hi ha un informe sencer que analitza els efectes de la inseguretat residencial i pobresa energètica en la salut, només volem comentar dos indicadors que ens semblen rellevants des de l'òptica de gènere i que voldríem comparar amb els resultats de l'enquesta.

D'una banda, en l'aspecte d'autopercepció de la salut, "vuit de cada deu persones de la

població general fan una valoració positiva del seu estat de salut (83,6% els homes i 77,9% les dones). Aquesta percepció empitjora a mesura que les persones pertanyen a grups de més edat (sobretot a partir dels 45 anys), entre les persones de classes socials menys afavorides (77,9% la classe III i 88,5% la classe I [6]) i entre les que tenen nivells d'estudis més baixos (59,6% els que no tenen estudis o tenen estudis primaris i 88,4% els universitaris). Tant en general com per a cadascuna d'aquestes variables, les dones perceben la seva salut pitjor que els homes.”[7]

Podem valorar que l'estat de percepció de la salut en el cas de treballadores manuals és pitjor en les dones, de la mateixa manera que l'índex GHQ [8] de salut mental, que tot i millorar després dels anys centrals de la crisi, es manté amb cinc punts de diferència (el percentatge de dones en risc de salut mental és superior al dels homes).

Les diferències per causa de gènere en la percepció de la salut i la salut mental visibilitzades per l'Enquesta de Salut de Catalunya són aparentment incoherents amb un estil de vida més saludable -recollit també a l'enquesta- i tenen l'origen en altres causes més aviat sociològiques. D'entre les causes predominants trobem la precarització laboral, la feminització de la pobresa, la violència masclista i una major responsabilitat en les cures. Assumir majoritàriament el treball domèstic i reproductiu, combinat amb la participació al mercat de treball genera majors índex d'estrés i esgotament, així com desgast físic [9]. És important ressaltar doncs que probablement aquelles problemàtiques que estan relacionades amb la llar i les cures com són la inseguretat residencial o la manca de subministraments incideixin de manera negativa en una percepció de la salut que, en si, té un biaix important de gènere.

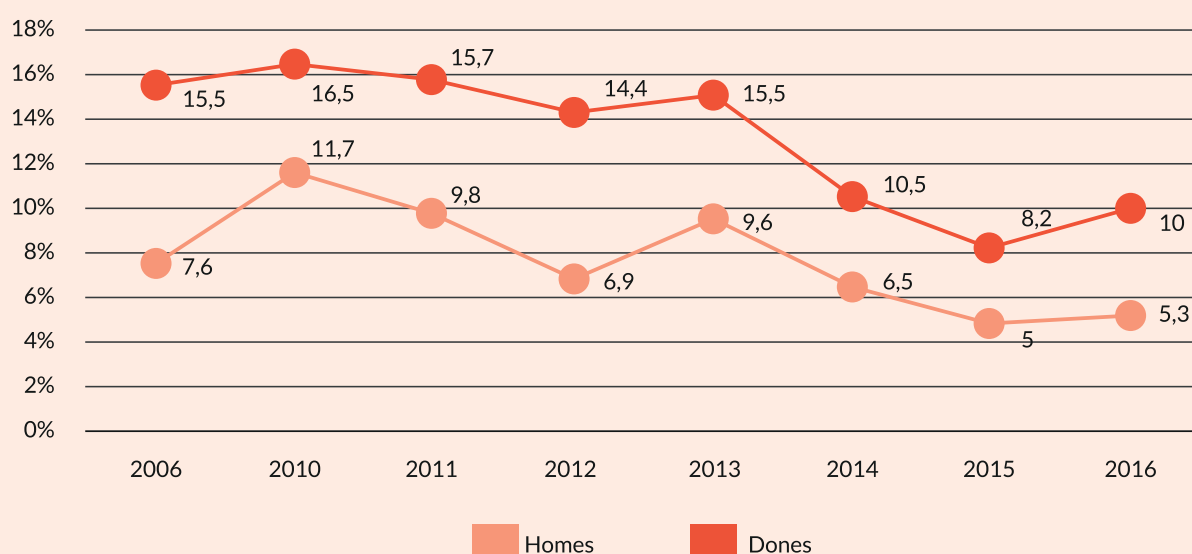

Figura 13: Índex GHQ de salut mental en la població major de 14 anys, segons sexe. Catalunya 2006 - 2016. Font: Observatori IQ.

Anàlisi i interpretació de les dades

En aquest apartat s'analitzen 166 qüestionaris realitzats i dues entrevistes col·lectives a 8 dones afectades i activistes. Es valoren les dades obtingudes en referència al perfil socioeconòmic i en matèria d'habitatge i pobresa energètica des d'una perspectiva de gènere, fent referència a les dades generals presentades en apartats anteriors.

Enquestes

L'enquesta és realitzada per persones voluntàries i estudiants de geografia, sociologia, periodisme i biologia de la Universitat Autònoma de Barcelona que participen a través d'un conveni de pràctiques entre la PAH-BCN i la Fundació Autònoma Solidària.

Les enquestes recullen dades de les persones que s'apropen a la PAH BCN i a l'APE mitjançant una entrevista personalitzada d'aproximadament quaranta minuts. Es realitzen els dilluns al local de la PAH BCN i cada 2 dimecres a les assemblees de l'APE. L'objectiu és obtenir dades de persones en risc de perdre el seu habitatge en règim de lloguer, hipoteca o ocupació i amb problemàtica d'accés als subministraments; que ja han assistit a una assemblea en alguna entitat, és a dir, que no és la primera vegada que participen a la PAH BCN i/o APE.

Cal tenir en compte que les enquestes en realitat són qüestionaris, de la mateixa manera com es va fer a l'*Informe d'exclusió residencial en el món local del 2013-2016*. A diferència de les enquestes tancades en temps, aquest qüestionari permet accedir a les dades de cada enquestada per actualitzar i fer un seguiment del seu cas.

Una altra qüestió a tenir en compte és la referent a dades qualitatives. És cert que el qüestionari s'ha dissenyat per tal de poder sistematitzar les dades de forma quantitativa però també compta amb camps de lliure resposta que generen informació rellevant d'estudi. En aquest informe s'ha

treballat tant amb dades quantitatives i qualitatives com amb la informació recollida en dues sessions d'entrevistes grupals amb afectades que permeten sens dubte millorar la dimensió i reflecteixen la realitat de les dades obtingudes.

Entrevistes

Una de les limitacions principals que podem trobar a les dades i als estudis purament estadístics és que amaguen o invisibilitzen darrere de percentatges i xifres situacions reals i persones que pateixen en carn pròpia vulneracions dels seus drets i que no entren en cap grup o franja predefinida. A més, una “nova política” que té com a centre les persones i el desenvolupament ple de les seves capacitats i oportunitats requereix escoltar-les i generar empatia amb les diverses situacions per a identificar problemes i trobar-hi solucions adequades.

És per això que, per a traslladar de primera mà el que sens dubte confirmen les dades exposades, s’han dut a terme dues entrevistes col·lectives amb dones activistes, afectades i militants de l’APE i/o de la PAH. Exposem en aquest apartat un resum de les entrevistes i un petit anàlisi de les qüestions més rellevants.

Cal afegir també que, com a activistes d’ambdós col·lectius i amb la seva dilatada experiència en assessoraments i assemblees de les organitzacions, les dones que van participar a les converses representen alhora situacions personals i vivencials d’altres companyes.

Sovint quan parlem d’expertes fem referència a persones amb una determinada trajectòria acadèmica o activista que han permès una acumulació de coneixements en forma de fets o de dades sobre temàtiques en concret; en aquest cas volem afegir

al perfil d'expertesa a aquelles dones que en tant que afectades coneixen de primera mà les dimensions de les vulneracions del dret a l'habitatge i als subministraments bàsics, les seves causes i conseqüències.

De la mateixa manera que reconeixem la dimensió polièdrica del dret a l'habitatge, de les entrevistes s'extreu de manera genèrica les diferents formes de violències que pateixen les afectades; la violència intrafamiliar i de gènere n'és una, però també la institucional, la derivada del rebuig social i la incapacitat econòmica.

Adjuntem un petit llistat del perfil de dones entrevistades:

- Maria – portaveu de l'APE
- Mònica – activista de l'APE
- Charo – activista de la PAH i l'APE
- Vicky – activista APE i afectada per pobresa energètica
- Lucinda – activista APE i afectada per pobresa energètica
- Encarna – activista APE i PAH i afectada pel dret a l'habitatge
- Cristina – activista APE i afectada per pobresa energètica
- Cecilia – activista APE i PAH afectada dret habitatge i pobresa energètica.

Perfil sociològic: associacions feminitzades

D'entre les afectades que han respost l'enquesta 45 són homes i 121 dones. De fet, tal i com es recull en el gràfic de segmentació horitzontal de l'ocupació i a les respostes a les enquestes realitzades, existeix una feminització notable als moviments socials i, en particular, a l'APE i la PAH. La majoria d'assistents a les assemblees i assessoraments d'ambdues organitzacions són dones, segons hem pogut contrastar empíricament. Diverses hipòtesis poden aportar a explicar aquesta majoria femenina, sense haver-ne de considerar una de sola com la resposta sinó un conjunt de les mateixes.

Un motiu que hi aporten les entrevistades és una tendència femenina a fer xarxa front les situacions adverses heretada, en part, de la responsabilització de la cura i sosteniment d'aquest aspecte reproductiu de la comunitat. Aquest és un element positiu imprescindible a la part més propositiva de la lluita contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica: **l'apoderament i la sensació de força i autoestima que comporta per a les dones afectades organitzar-se en plataformes i moviments socials.**

La possibilitat de participar, de tenir veu en l'elaboració de polítiques (Llei 24/2015) i de compartir-ho amb altres és un element bàsic per a contrarestar les conseqüències psicològiques i per a aconseguir una legislació més coherent amb el context real de la població. Podríem dir que "la dona es dóna poder, sent capaç de treure a l'esfera

pública un problema privat i, vergonyant, col·lectivitzar-lo i dotar-lo d'un contingut social, sent aquest el veritable èxit de la Plataforma, que parteix de l'individual, del que és privat, que es converteix en una experiència col·lectiva amb contingut polític” [10].

El major nombre de dones a les respostes pot ser fruit també de la participació desigual al mercat laboral remunerat que deixa més “temps” a les dones -i més vulnerabilitat econòmica- i el fet que elles, que dediquen un major nombre d'hores a la llar, s'hi senten més lligades i es fan responsables de conservar-les i dotar-les de condicions dignes. Una distribució de rols a la llar en què **l'home és encara qui busca feina i aporta sou i la dona qui es responsabilitza de les tasques domèstiques i cures** (molt lligat a la llar i l'ús de subministraments). Aquest fet reafirma la visió patriarcal dels rols de gènere i trasllada a les dones la responsabilitat de la situació d'inseguretat residencial. Per tant són elles qui majoritàriament fan gestions, lluiten, busquen solucions i en pateixen les conseqüències més directes. De fet, si ens fixem en les composicions familiars dels homes enquestats veurem que un 40% declaren viure sols mentre en el cas de les dones predomina la presència de fills o filles a la llar.

Aquest fet s'explica com a un caràcter atribuïble als rols de gènere segons els quals l'home té menys tendència a acudir a Serveis Socials per por de l'estigmatització

conseqüent mentre la dona “és capaç” de fer les gestions necessàries i exposar-se per a garantir les necessitats de la llar. De nou, aquí es reflecteix una visió patriarcal que dona menys importància a l'estigmatització de la dona perquè suposadament la tolera, negant les conseqüències psicològiques i de soledat i exclusió. **La perillositat d'aquest argument radica en què el que es considera una qualitat femenina (ser capaç, aguantar, fer front a més dificultats) és en realitat el reflex d'una desigualtat de gènere** on no s'equiparen ni les responsabilitats ni les conseqüències.

Un últim argument -que no exclou els anteriors- seria que **el nombre de dones afectades per processos de pèrdua d'habitatge i accés als subministraments és major que el d'homes** (Bosch, 2017). L'apartat 4.6 tracta aquest tema amb més profunditat aportant dades de l'enquesta.

La composició familiar de les dones i homes que han contestat es veu reflexada a les figures 14 i 15.

D'entre les 52 famílies monomarentals, en 48 l'adult és una dona i de les 33 llars identificades on hi ha una persona amb diversitat funcional o dependència, en 26 casos respon l'enquesta una dona.

Constatem que les composicions familiars amb més risc de pobresa són presents a l'APE i la PAH en una proporció més alta que al total de la societat; les famílies monomarentals representen un 10% de les

totals i aquí les trobem quasi en un 30% en el conjunt de l'enquesta i fins a un 40% si només fem referència a les dones enquestades. Ens trobem doncs amb una **forta presència de llars monomarentals afectades per l'absència de polítiques igualitàries de conciliació laboral, la bretxa salarial, pitjors condicions d'accés al mercat**

de treball i ajudes insuficients.

D'altra banda, un **col·lectiu amb un risc d'exclusió molt elevat com són les dones migrants també es troba sobrerrepresentat a l'enquesta: un 50% de les dones que l'han respost són migrants.**

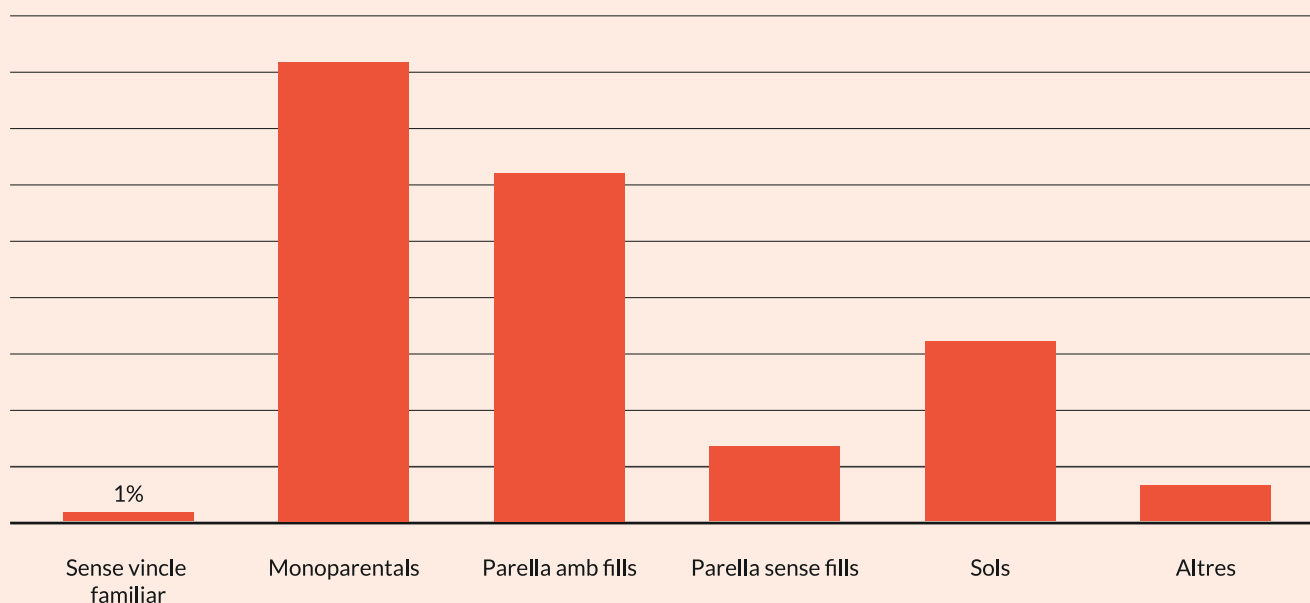

Figura 14. Composició familiar de les dones enquestades. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

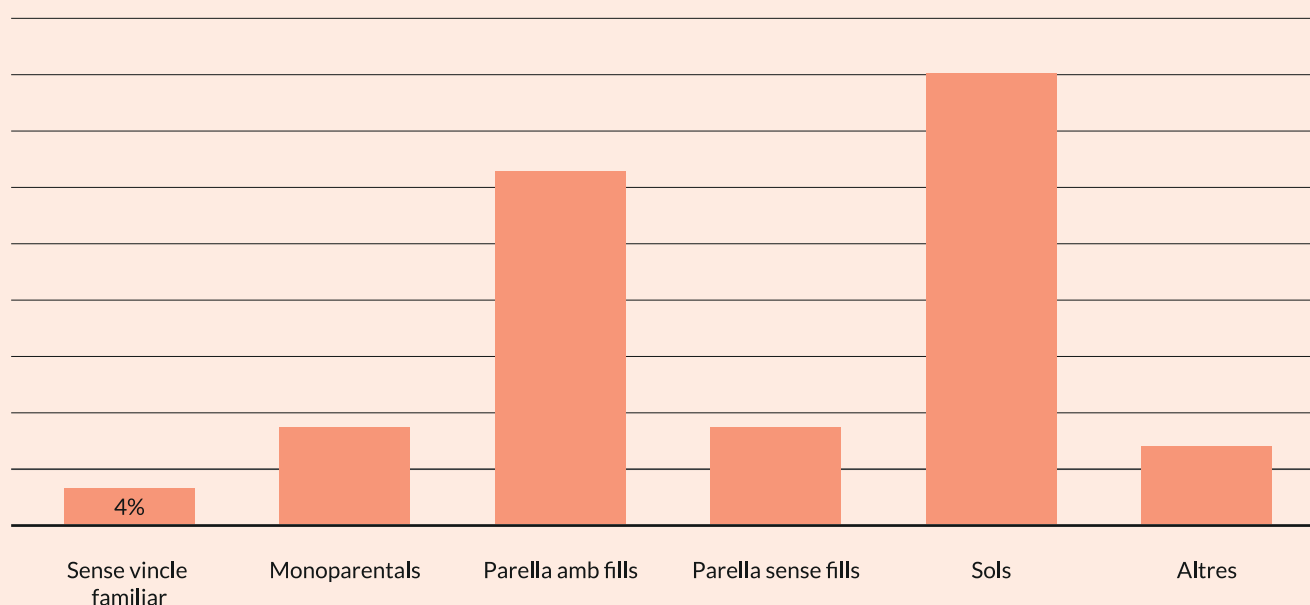

Figura 15. Composició familiar dels homes enquestats. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

4.4

Vulnerabilitat econòmica i accés al mercat laboral

Tenint en compte la liberalització del mercat de lloguer d'habitatges que n'ha incrementat el preu de manera exponencial en els últims anys, l'elevat cost de les hipoteques i la factura creixent dels subministraments, sumades a la manca de polítiques socials efectives, una anàlisi de la vulnerabilitat econòmica de les famílies es fa imprescindible per analitzar el seu accés als drets d'habitatge i subministraments bàsics.

De fet, les retribucions mensuals no es corresponen sovint amb les necessitats econòmiques de les llars. Tant les pensions de jubilació, com l'ajuda familiar per a aturats, com les pensions de viudetat, com les ajudes per dependència (recordem que les dones són majoria en la percepció de les mateixes), com el salari mínim (sous polaritzats per la bretxa salarial), **no són suficients per a garantir condicions de vida dignes a les famílies**. Comprovem-ho amb els resultats de l'enquesta.

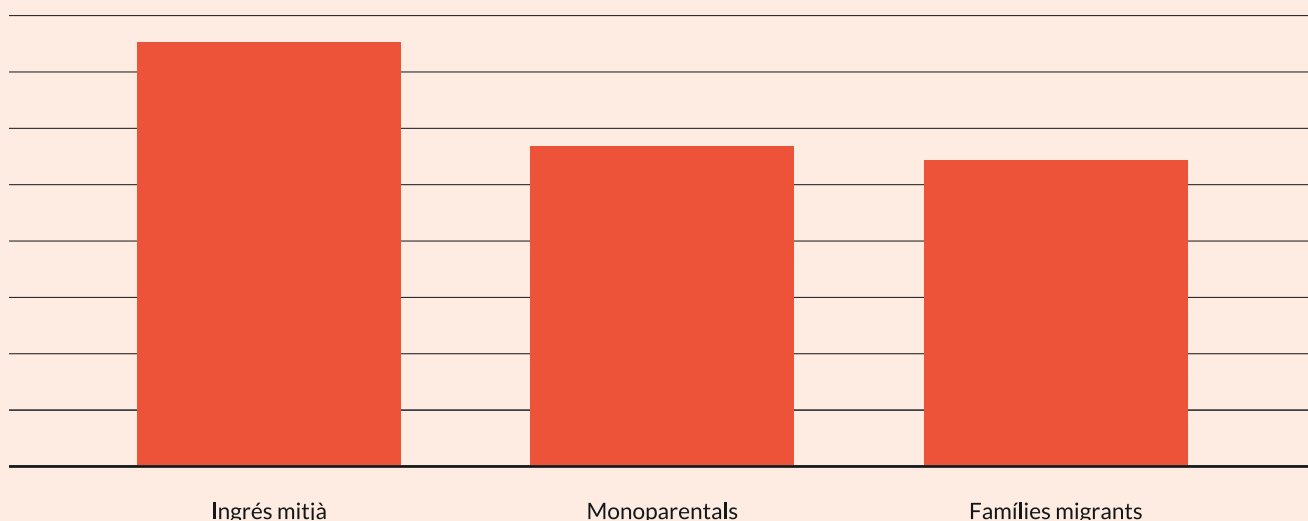

Figura 16: Ingrés famílies enquestades (€). Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

L'ingrés mitjà de les famílies no arriba als 800 euros, essent inferior a 600 € en el cas de famílies monomarentals i migrants. És important destacar que el lloguer mitjà a la ciutat de Barcelona supera, en canvi, els 800 € mensuals [11] i que els desnonaments per lloguer representen ja el 80% del global. L'enquesta visibilitza doncs el risc de les dones de no poder fer front a opcions habitacionals en igualtat de condicions.

També hi trobem reflectida la precarietat laboral femenina amb només un 30% de les dones declarant tenir feina amb contracte, sense assegurar que sigui a jornada completa.

Sens dubte, no només parlem de precarietat laboral de les dones afectades sinó de com la cara més dura de segmentació laboral horitzontal (per sectors) i vertical (per valor afegit de la feina), es reflexa en les seves professions. Quasi un 40% de les dones declaren dedicar-se a les cures i la llar (tant per compte propi com a aliè); recordem de l'apartat 3.1.4 que el col·lectiu de dones que es dediquen a tasques domèstiques té un 80% de risc de pobresa.

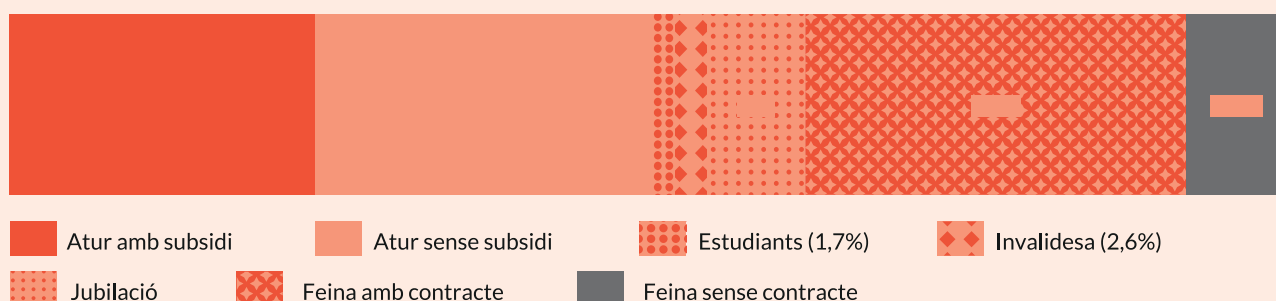

Figura 17: Situació laboral de les dones. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Figura 18: Segmentació laboral de les dones. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Percepció de la salut i conseqüències psicològiques

Un factor comú en les situacions d'inseguretat residencial i pobresa energètica són les devastadores conseqüències psicològiques que pateixen les afectades. Durant l'entrevista es repeteixen idees com cansament, falta de forces, sensació d'impotència, por, depressió, culpabilitat, derrota o aïllament. De la situació que viuen se'n deriven no només problemes econòmics obvis sinó ruptures familiars i sentiments de soledat i exclusió.

Un exemple que il·lustra els motius de les conseqüències psicològiques és l'assetjament que pateixen, per exemple, les afectades per part de les empreses distribuïdores de subministraments a través d'empreses de recobriment, que fan trucades de manera insistent durant tot el dia per reclamar deutes impagables.

També cal ressaltar, en el cas de les dones migrades, les xarxes de suport deixen de ser la família i són els amics o cercle proper que es troba en arrelar aquí. Es donen històries de vida complexes, on la marxa i l'arribada, ja de per si difícils, s'agregen amb les situacions i condicions materials que es troben aquí a mesura que passa el temps.

L'enquesta ens mostra com la percepció de la salut de les dones afectades és el doble de la del genèric de la població, comentat a l'apartat 3.3. Recordem que el 77,9% de les dones declara una salut bona (dades de la població general recollides a l'Enquesta de Salut Pública) i, tot i que les mostres no són

comparables, en aquest cas ens trobem amb només un 45,5% que declarin un estat de salut percebut com a positiu. Creiem que, tot i les divergències en la mostra, una diferència de 30 punts és prou rellevant com per parlar dels efectes de la inseguretat residencial i subministraments bàsics en la salut de les dones.

Recordem que hi ha una diferència de gènere important en la percepció de l'estat de salut que pot explicar-se per una major càrrega en relació a les cures i una participació més precària i segmentada al mercat de treball (Artazcoz et al. 2007).

Les dones entrevistades coincideixen, així mateix, en destacar l'esforç que suposa "demostrar" a l'Administració que es viu en una situació de vulnerabilitat. D'una banda, la burocràcia segmentada i contínua i la dependència de Serveis Socials per a satisfer les necessitats primàries; de l'altra,

situacions de violència institucional en què l'atenció no és l'adequada o no existeix, simplement, una "categorització" d'una situació particular. Un exemple serien aquelles persones que es veuen forçades a una situació de tinença irregular d'habitatge –ocupació. Tot i gaudir dels mateixos drets, l'estigmatització social de la seva problemàtica fa que els hi sigui més difícil accedir-hi. El 22% de les famílies enquestades es troben en situació d'ocupació.

De fet, tal com expressa Albert Sales a *El delito de ser pobre*, la gestió neoliberal del mercat de treball condueix a una culpabilització i individualització de la situació de pobresa. És a dir, no es percep com un problema estructural sinó com una suposada voluntat de dependència d'ajudes públiques o una absència de ganes de treballar o de caràcter emprenedor. **Això comporta una estigmatització de cara a l'opinió pública que dificulta el procés de lluita con-**

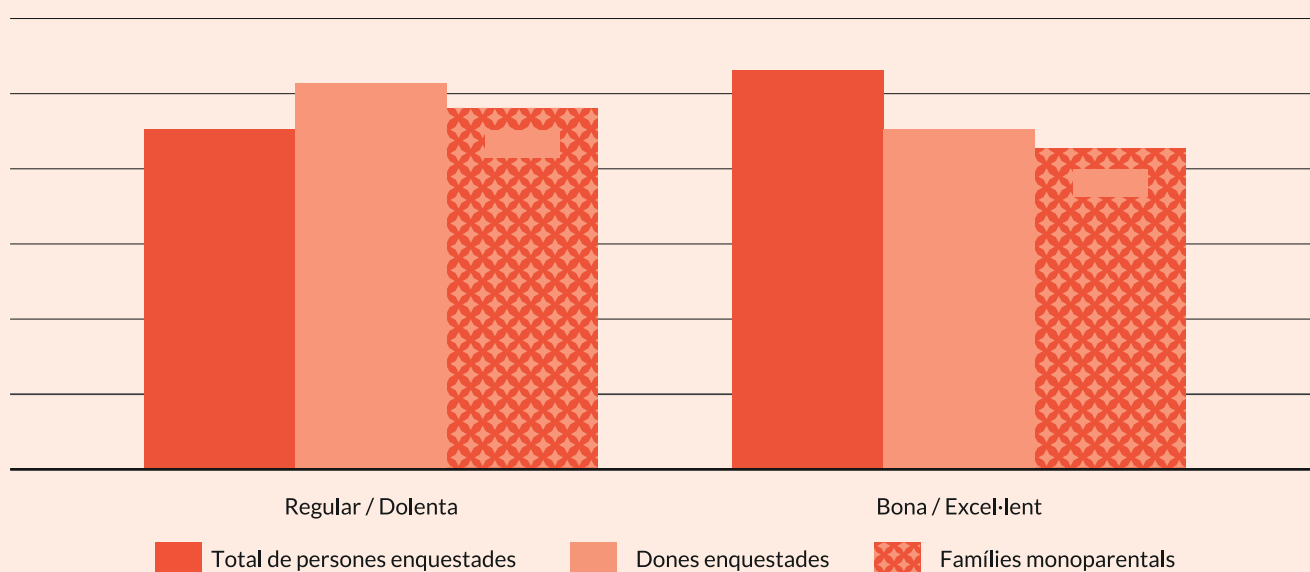

Figura 19: Autopercepció de la salut. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

tra la vulneració dels drets bàsics de les persones afectades. Així mateix, el fet de no considerar-ho un problema estructural obliga les persones a recórrer a familiars i amics per a garantir els mínims i se'n deriva, com recullen les entrevistades, un fort sentiment de culpabilitat per haver generat deutes amb veïns, no poder retornar-los o veure jutjades constantment les teves decisions vitals. Tot plegat condueix a un aïllament social que incideix clarament en l'estat de salut.

En aquest gràfic podem veure com tant en casos d'ocupació, com de lloguer o hipoteca el tracte rebut per part de Serveis Socials i/o l'Administració es considera de manera majoritària com regular o dolent, fet que confirma el que s'ha comentat durant les entrevistes. Si fem la comparativa amb els homes que han contestat l'enquesta, podem afirmar que mentre un 38% dels homes afirmen haver rebut un tracte do-

lent o denigrant aquest percentatge puja fins el 58% quan qui contesta l'enquesta és una dona. Aquest mal tracte contribueix sens dubte a agreujar les conseqüències psicològiques d'una situació difícil de per si com el risc de pèrdua de l'habitatge o l'accés als subministraments bàsics.

Un dels motius d'aquesta situació el podem buscar de nou en la desigualtat de gènere. Les professionals que atenen els casos de les afectades treballen en sectors molt feminitzats i amb poca valoració social i marge de decisió (anteriorment hem parlat de la segmentació horitzontal i vertical del mercat de treball). El seu camp d'acció és també limitat i les decisions estructurals reals es prenen en altres instàncies més relacionades amb el mercat o la generació de benefici econòmic que, alhora, estan profundament vinculades a un model patriarcal de liberalització allunyat de la perspectiva de drets.

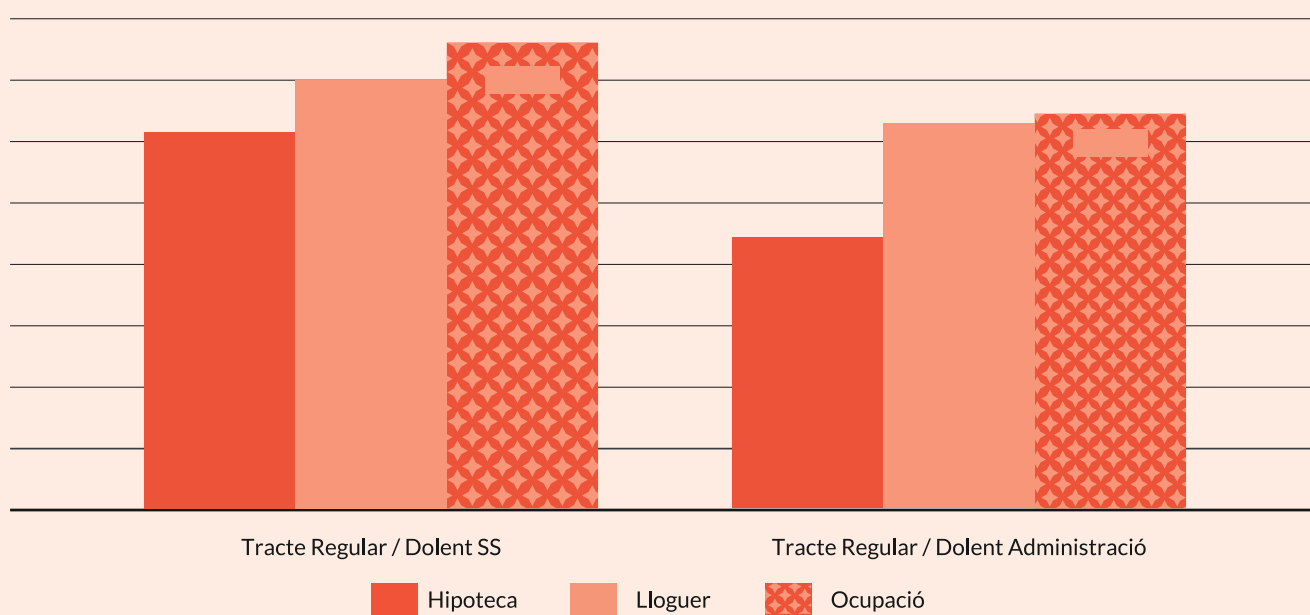

Figura 20: Percepció del tracte rebut per les dones a Serveis Socials i/o Administració. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Inseguretat residencial i pobresa energètica

Hi ha una constatació evident que existeix una interrelació entre inseguretat residencial i pobresa energètica. Sigui perquè van acompanyats d'un procés de desnonament o pèrdua de l'habitatge, sigui perquè les condicions del mateix són precàries o perquè hi ha una situació d'ocupació forçada, les afectades fan front a la impossibilitat de disposar d'una llar on desenvolupar una vida en condicions dignes. De fet, a Barcelona, l'Enquesta de condicions de vida d'Usuaris de Serveis Socials de 2016 registra elevats nivells d'inseguretat residencial en llars que viuen de lloguer i un elevat grau de coincidència entre els indicadors de pobresa energètica i inseguretat residencial. En aquest any, el 22% de les llars barcelonines atesos per serveis socials i vivint en lloguer, i 25% amb habitatge en propietat i hipoteca, declaraven tenir simultàniament temperatures inadequades en l'habitatge, retards en el pagament de rebuts i del lloguer o hipoteca (Tirado Herrero, 2018). Aquesta interrelació entre famílies en lloguer i vulnerabilitat energètica s'apreciava també a partir de les enquestes realitzades en l'anterior informe de les Radiografies.

De fet, durant les entrevistes es repeteix una idea clau per a comprendre el problema: les famílies es veuen **obligades a escollir entre pagar la hipoteca o lloguer, les factures de serveis o alimentar-se, incomplint-se un aspecte més del dret a un nivell de vida adequat i, sobretot, a una millora contínua de les condicions d'existència.**

Hi ha una constatació evident que existeix una interrelació entre inseguretat residencial i pobresa energètica. Sigui perquè van acompanyats d'un procés de desnonament o pèrdua de l'habitatge, sigui perquè les condicions del mateix són precàries o perquè hi ha una situació d'ocupació forçada, les afectades fan front a la impossibilitat de disposar d'una llar on desenvolupar una vida en condicions dignes. De fet, a Barcelona, l'Enquesta de condicions de vida d'Usuaris de Serveis Socials de 2016 registra elevats nivells d'inseguretat residencial en llars que viuen de lloguer i un elevat grau de coincidència entre els indicadors de pobresa energètica i inseguretat residencial. En aquest any, el 22% de les llars barcelonines atesos per serveis socials i vivint en lloguer, i 25% amb habitatge en propietat i hipoteca, declaraven tenir simultàniament temperatures inadequades en l'habitatge, retards en el pagament de rebuts i del

lloguer o hipoteca (Tirado Herrero, 2018). Aquesta interrelació entre famílies en lloguer i vulnerabilitat energètica s'apreciava també a partir de les enquestes realitzades en l'anterior informe de les Radiografies.

De fet, durant les entrevistes es repeteix una idea clau per a comprendre el problema: les famílies es veuen **obligades a escollir entre pagar la hipoteca o lloguer, les factures de serveis o alimentar-se, incomplint-se un aspecte més del dret a un nivell de vida adequat i, sobretot, a una millora contínua de les condicions d'existència.**

Les primeres opcions són escollides davant el temor evident als desnonaments i als talls de servei, a una lluita que es percep impossible davant una gran companyia o un banc, o pel cansament que suposa l'assetjament al qual se sotmeten les afec-

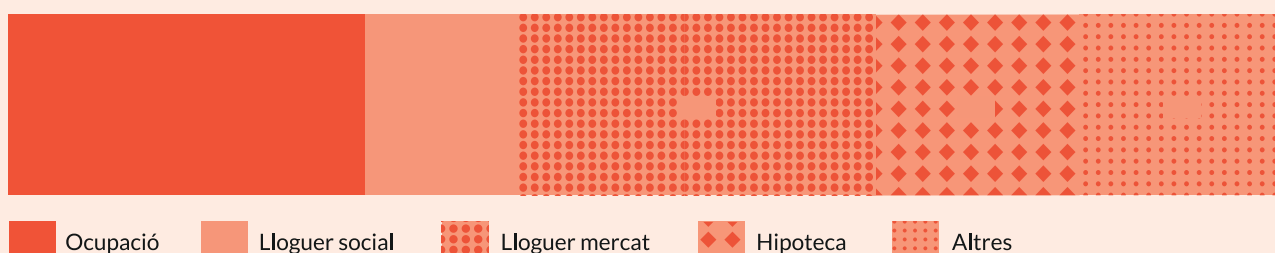

Figura 21: Famílies monoparentals (percentatge). Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

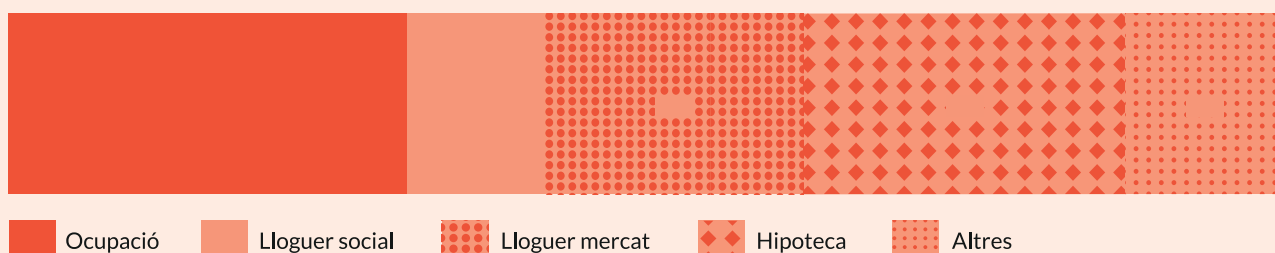

Figura 22: Famílies migrants (percentatge). Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

tades en forma de recordatoris de deutes impagats. En aquest cas, la salut de la família es ressent a causa d'una alimentació, en molts casos, insuficient i inadequada.

Si el desnonament s'atura o el tall de subministrament es troba protegit per llei -com és el cas de la 24/2015- segueix restant el dubte de com es negocia una opció justa d'habitatge o com es fa front a un deute que no deixa d'acumular-se i que pot traduir-se en assetjament postal i telefònic per part de les companyies i/o grans tenidors. De nou, la salut de les famílies se'n ressent.

Pel que fa a l'accés a l'habitatge des de la perspectiva de gènere, un estudi editat el 2006 ja incorporava que "les condicions residencials de les llars encapçalades per una dona eren, comparativament i en general, pitjors: habitatges més antics, pitjor equipades i conservades i amb major ten-

dència al lloguer com a règim de tinença associat a la precarietat econòmica" [12].

Un estudi de les famílies monomarentals i migrades a l'enquesta ens trasllada la següent reflexió al 2018. Aproximadament un 28% de les famílies viuen en règim d'ocupació mentre que només un 10% d'aquelles que tenen més risc d'exclusió accedeixen a un habitatge de lloguer social. D'altra banda la majoria segueixen en règim de lloguer o hipoteca; recordem el preu mitjà del lloguer el 2017 a Barcelona (854€) i el sou mitjà de les famílies (menys de 600€) per imaginar les característiques dels habitatges als que tenen accés.

De fet, d'entre les famílies monomarentals que declaren una hipoteca, només una paga una mensualitat inferior a 400 euros. En el cas del lloguer, només un 30% paga una mensualitat inferior als 400 €.

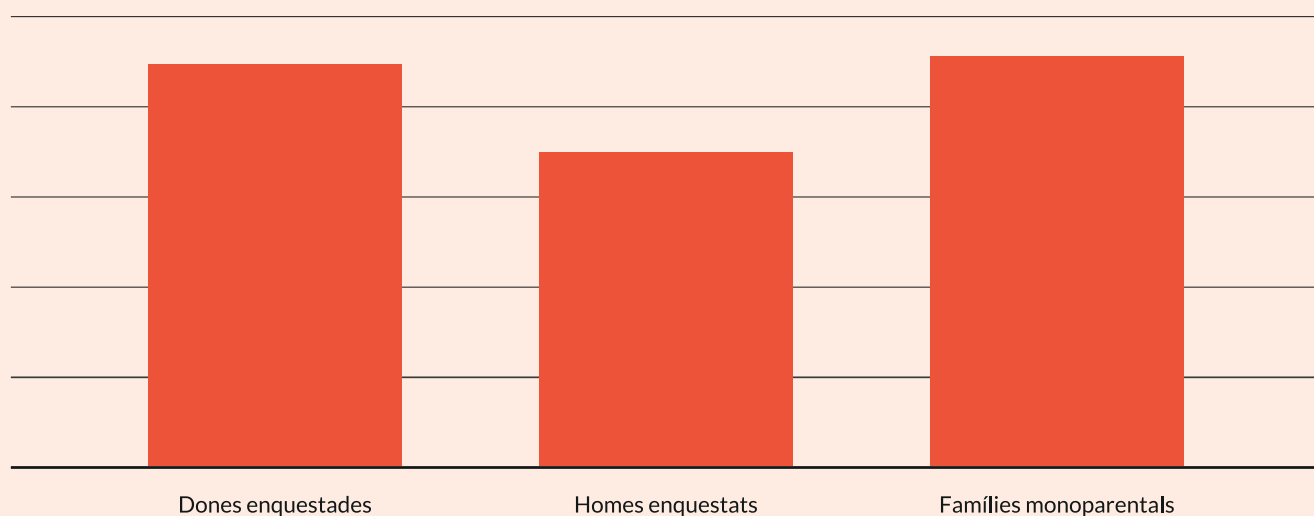

Figura 23: Pot mantenir una temperatura adequada durant els mesos d'hivern? Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Veiem que en cas de les famílies migrants la inseguretat residencial es repeteix, amb un 31% en situació d'ocupació i un 20% al lloguer de mercat que, de nou, té un cost mitjà superior al que ingressen mensualment les famílies.

L'enquesta indaga també en els tres indicadors més utilitzats a nivell internacional per mesurar si una llar es troba en situació de pobresa energètica: poder mantenir la casa a una temperatura adequada a l'hivern, si s'han endarrerit amb el pagament d'alguna factura d'algun subministrament bàsic i si a casa seva hi ha humitats, goteres o podridura en terres, finestres o portes.

Donat que el primer i el tercer inclouen un component més subjectiu, són els que hem desagregat des d'una perspectiva de gènere en la figura 23.

Veiem que la percepció de les dones i, en especial, de les famílies monomarentals és superior de cara a no poder mantenir l'habitatge a una temperatura adequada, fet que podem relacionar amb un major lligam a la llar i una vivència més propera de les conseqüències de la pobresa energètica.

Pel que fa a l'estat de l'habitatge, existeix també una percepció superior entre les famílies monomarentals de la precarització de la llar, fet que s'explicaria per les seves majors dificultats a accedir a un habitatge digne.

Si analitzem els processos de desnonament, hi ha molt poques dades disponibles sobre el perfil sociològic de les famílies; tot i així publicacions anteriors realitzades per la PAH i l'ODESC [13] parlen d'un 53% de llars desnonades amb pares i/o mares amb fills i un 30% amb una o més perso-

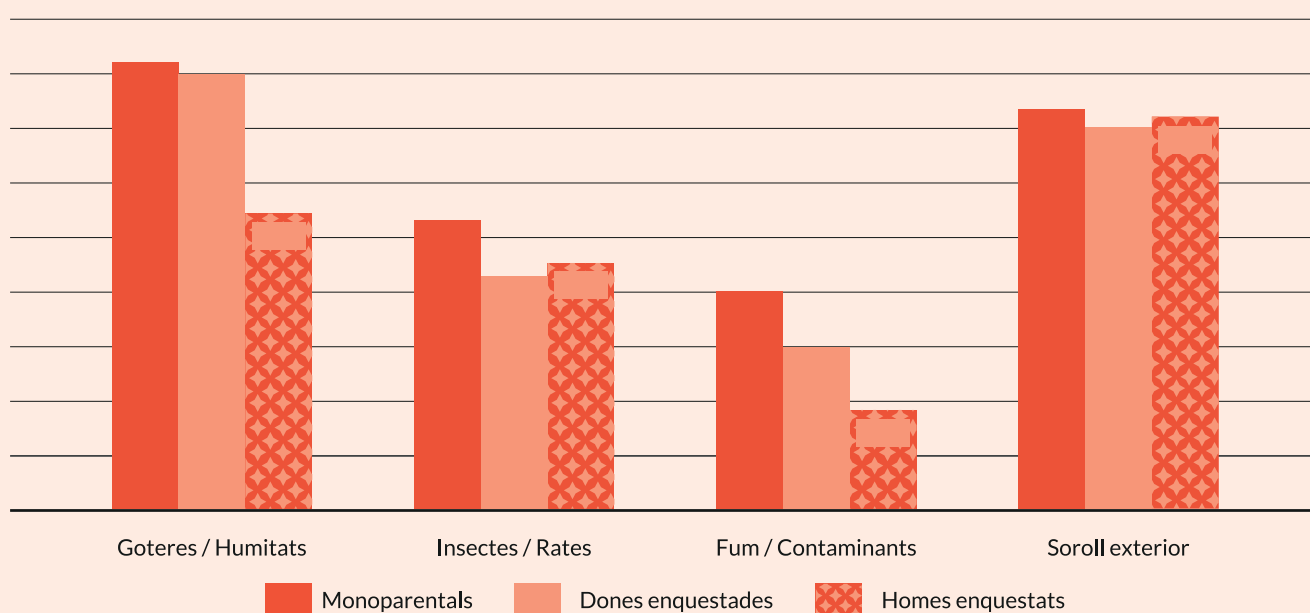

Figura 24: Estat de l'habitatge. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

nes grans al seu càrrec. Podem deduir una sobrerrepresentació de les dones pel seu perfil de cuidadores i la feminització de la vellesa. Un altre estudi realitzat el 2016 a Andalusia parlava també d'aquesta sobrerrepresentació femenina[14].

A partir de les dades de la nostra enquesta, podem establir un perfil sociològic de les llars que han patit un desnonament, en tenen una demanda o acumulen més de tres impagaments de mensualitat.

Sumat a les dades del gràfic, un 53% de les llars en risc tenen menors de 15 anys a càrrec i un 19% persones dependents amb algun tipus de diversitat funcional.

Les dades corroboren, doncs, la sobrerrepresentació de les dones en situacions d'inseguretat residencial. Un 40% són dones soles o llars monomarentals i un 36% parelles amb fills. D'altra banda, tenint en compte la vinculació femenina a la llar i a les cures, la forta presència de fills menors de 15 anys i la de persones dependents confirmen, encara més, aquesta sobrerrepresentació.

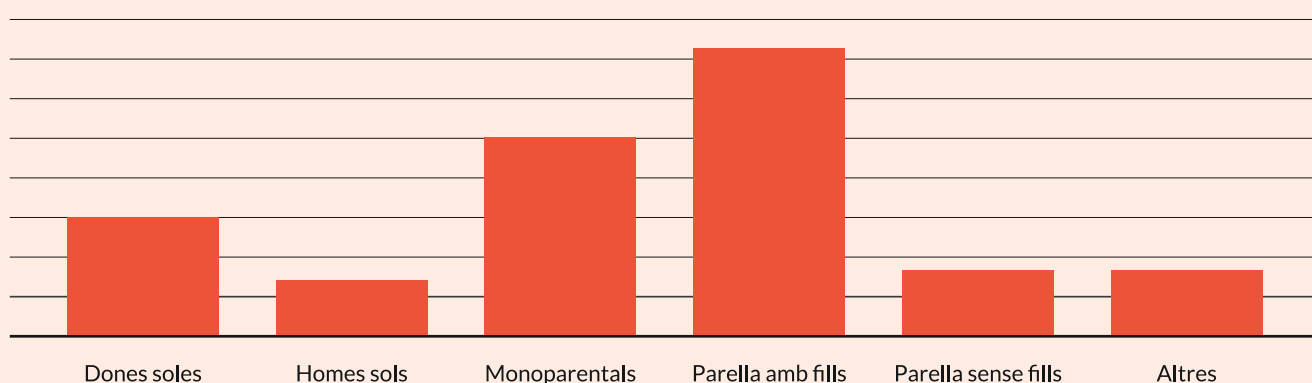

Figura 25: Famílies en situació de desnonament o més de tres mensualitats impagades. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Conclusions

Al llarg de tot l'informe hem pogut veure la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en l'estudi de les causes i conseqüències de la inseguretat residencial i l'accés al subministraments per a poder generar polítiques públiques que responguin a la realitat de tota la població sense discriminació per sexe, origen o situació econòmica.

Absència de dades desagregades per gènere

Una primera qüestió a destacar és l'**absència de dades desagregades per gènere** que ens aportin la informació necessària; les principals webs d'estadística tenen poques dades desagregades i les que es publiquen sovint amaguen o invisibilitzen el procés existent de feminització de la pobresa ja que parteixen de la llar com a unitat d'anàlisi i no responen a noves situacions o configuracions familiars que tinguin en compte l'autonomia de les dones.

Precarització de la situació de les dones al mercat de treball

La recerca i construcció de dades desagregades ens trasllada una **precarització de la situació de les dones al mercat de treball**, amb una bretxa salarial que es dispara fins el 40% en el percentil 10 de renda (col·lec-

tius més vulnerables), una clara predominança de parcialització en la jornada laboral femenina i una segmentació horitzontal i vertical de la feina: les dones són majoria en sectors determinats que tenen un escàs valor afegit.

Forta vinculació per part de les dones a la llar i a les cures

Es manté també una **forta vinculació per part de les dones a la llar i a les cures**, agreujada per la crisi de les mateixes, que sovint obliguen a disminuir la participació femenina del treball remunerat o sobreocupen les dones.

Col·lectius on el risc de pobresa és major

D'entre els col·lectius on el risc de pobresa és major -i per tant el risc de patir inseguretat residencial i/o pobresa energètica- trobem **les famílies monomarentals, les dones jubilades, les que es dediquen a les tasques domèstiques** -sigui a la família o per compte aliè-, **les dones aturades, les afectades per la violència de gènere, les dones migrants, aquelles que exerceixen la prostitució i les ex-convictes.**

Polítiques d'habitatge que manquen d'una visió estructural de gènere

La vulnerabilitat econòmica de les dones no està reflectida en **les polítiques d'habitatge que manquen d'una visió estructural de gènere** i, en general, no responen a les necessitats de la població en risc: l'habitatge de lloguer social representa només un 2% del parc total i les ajudes no es corresponen a la realitat (a Catalunya el 2017 només representaven un 0,4% del pressupost i es limitaven a lloguers de 600€ mensuals a ciutats com Barcelona, on la mitjana es troba a més de 800€).

Famílies monomarentals, les més afectades per pobresa energètica

Pel que fa a la **pobresa energètica**, un 70% de les ajudes concedides a Barcelona el 2015 van ser demanades per dones i constatem que famílies monomarentals tenen un 43% de risc de no poder accedir als subministraments bàsics.

Relació entre gènere - habitatge - pobresa energètica

Tenint en compte aquest marc general de

dades, les enquestes i entrevistes realitzades a l'APE i la PAH contribueixen a constatar diversos fets rellevants en la relació entre gènere-habitatge-pobresa energètica.

- **L'APE i la PAH són associacions fortament feminitzades on col·lectius vulnerables** com les famílies monomarentals, dones migrants o afectades per la violència de gènere s'hi troben sobrerrepresentats.
- **Els ingressos mitjans d'aquests col·lectius estan per sota de la mitjana general** de l'enquesta en quasi un 30% i són insuficients per garantir l'accés a un habitatge digne i als subministraments bàsics.
- **Només un 30% de les dones enquestades declara tenir feina amb contracte** -sense detallar el tipus de jornada- i estan fortament vinculades a tasques de cura i de la llar (un 40% a temps complet); les que tenen feina declaren ocupacions d'escàs valor monetari afegit.

Conseqüències psicològiques

Un fet cabdal en l'anàlisi són les conseqüències psicològiques de la inseguretat residencial i/o pobresa energètica en les dones:

- Transmeten **sentiments d'aïllament i exclusió** -agreujats en les dones migrants

per la manca de xarxa familiar.

- La seva vinculació a la llar i les cures les fa més vulnerables a les problemàtiques que es deriven del manteniment de l'habitatge i, en general, **declaren un estat de salut regular o dolent en un 50% dels casos** (el doble que les dones a l'enquesta de salut del total de la societat). En general, hi ha un biaix de gènere en la percepció de la salut que processos com la inseguretat residencial i la manca de subministraments contribueixen a augmentar.

Culpabilització i individualització

Un altre factor, agreujant de les conseqüències psicològiques, és la culpabilització i individualització per part de la societat a les afectades:

- Hi ha una forta **estigmatització de la vulnerabilitat** i, en general, de la incapacitat de fer front a l'habitatge o factures de subministraments que és assumida per les dones en major mesura.
- **Més de la meitat de les afectades que han acudit a Serveis Socials o l'Administració declaren un tracte regular o dolent.**

Les dones, les més afectades per la pèrdua d'habitatge i/o manca de subministraments

Pel que fa a l'accés a l'habitatge, les famílies monomarentals i migrants es troben en una situació de risc amb un elevat percentatge d'ocupacions (28% monomarentals i 31% famílies migrants) i lloguers (28% monomarentals i 20% famílies migrants) -actualment gran part dels desnonaments són en règim de lloguer.

- En general, **el nombre de dones que declara no poder mantenir una temperatura adequada a l'hivern és un 10% major que el d'homes** i el percentatge de famílies monomarentals que detecten un mal estat de l'habitatge -sobretot pel que fa a goteres o humitats- és 7 punts superior a la resta de composicions familiars.
- En els processos de desnonament o impagaments continuats de lloguer o hipoteca **les dones es troben també sobrerepresentades**, fet especialment preocupant per les dificultats que tenen posteriorment per accedir a un nou habitatge en condicions dignes.

Podem afirmar que els resultats de les enquestes i entrevistes confirmen el que havíem exposat prèviament i és que existeix una **desigualtat de gènere preocupant en**

la protecció del dret a un habitatge digne i als subministraments bàsics i que les dones són les més afectades en els processos de pèrdua d'habitatge o d'incapacitat d'assumir el cost dels subministraments. Un 40% dels desnonaments són sobre dones soles o llars monomarentals i un 36% sobre parelles amb fills. D'altra banda, tenint en compte la vinculació femenina a la llar i a les cures, la forta presència de fills menors de 15 anys i la de persones dependents confirmen, encara més, aquesta sobrerepresentació.

- La major vinculació encara existent de les dones a la llar i les cures augmenta les conseqüències de per si negatives de la inseguretat residencial i pobresa energètica en l'àmbit de la salut física i mental.

Recomanacions

1

Orientar les polítiques públiques que fan referència a l'habitatge i als subministraments cap a una perspectiva de gènere estructural; no n'hi ha prou amb mesures positives com l'accés prioritari d'afectades de violència de gènere -amb denúncia, tinguem en compta la figura de l'iceberg de la violència de gènere- o de les famílies monomarentals: amb un parc d'habitatge públic insuficient i ajudes poc realistes aquesta prioritat no es tradueix en seguretat ni en drets. És urgent augmentar el parc d'habitatge social i orientar les polítiques cap al fre de l'especulació i no cap a la seva promoció.

2

Dotar totes les polítiques sectorials, en l'àmbit municipal però també en escales territorials superiors, d'una perspectiva integral de gènere. La nova convocatòria que ha fet l'Ajuntament de Barcelona per donar ajudes per rehabilitació, per exemple, prioritza famílies vulnerables però no inclou perspectiva de gènere (http://habitatge.barcelona/sites/default/files/documents/convocatoria_general_2018_1.pdf) No fan referència tampoc a famílies monomarentals.

3

Avançar en la coordinació d'entitats i/o institucions que fan atenció primària (els CAP, Escoles, ONGs) per a detectar

casos d'inseguretat residencial i manca d'accés als subministraments bàsics per a poder prendre mesures de manera preventiva i evitar desnonaments i talls.

4

Fer efectiu l'interès superior de l'infant i **proporcionar ajuda per a les famílies amb menors a càrrec que evitin situacions d'especial vulnerabilitat**. Promoure l'atenció especialitzada dels menors afectats per la crisi per part dels centres educatius.

5

Disposar de **pisos destinats a dones víctimes de violència masclista** d'acord amb el que dicta l'article 28 i disposició addicional 15a de la Llei orgànica 1/2004 de mesures de protecció integral contra la violència de gènere sense condicionar-ho a interposició de denúncia.

6

Ampliar el servei del Centre d'Allotjament Temporal Familiar com a alternativa a les pensions mentre es treballa en l'ampliació del parc públic de lloguer social.

7

Dotar els **Punts d'Assessorament Energètic de polítiques orientades a integrar la perspectiva de gènere en les seves accions**.

8

Realitzar una anàlisi acurada de la situació habitacional i en pobresa energètica de les dones amb dades desagregades des de la concepció de l'anàlisi. Cal estudiar les diferents necessitats en l'accés a l'habitatge segons gènere, tenint en compte altres factors com el dret a la ciutat. Això implica recolzar-se en col·lectius que coneixen la problemàtica per a elaborar polítiques públiques que s'ajustin a la realitat i incorporar la perspectiva de gènere en tot el procés i no en tant que mesura de priorització o discriminació positiva -ara per ara necessària, no obstant.

9

Dur a terme **polítiques de conciliació efectives** que s'orientin cap a un accés públic a les cures a la primera infància i una major cobertura i ajudes a la dependència i a composicions familiars en alt risc de vulnerabilitat.

10

Finalment, cal un canvi profund en la concepció de l'habitatge i els subministraments en tant que drets fonamentals de les persones per a assolir unes condicions de vida dignes. Més que béns de consums sotmesos a especulació i al mercat són elements imprescindibles per dur a terme les tasques de cura i sosteniment de la vida que, per garantir el benestar de les persones, hauríem de posar al centre i, per tant, protegir-ne l'accés.

Bibliografia

ACA (2016), "Pobreza, vulnerabilidad y desigualdad energética. Nuevos enfoques de análisis", disponible a:

<https://www.cienciasambientales.org.es/index.php/comunicacion/noticias/567-3er-estudio-pobreza-energetica-en-espana-nuevos-enfoques-de-analisis>

ACA (2018), "Pobreza energètica en España" disponible a:

<https://www.siiis.net/documentos/Path/533408.pdf> (ACA 2018)

Alfama E, Cruells M, de la Fuente M (2014). Medir la igualdad de genero. Debates y propuestas a partir de un sistema de indicadores clave. Athenea Digital Vol 14 (4); 209-235.

Agència de Salut Pública de Barcelona. La salut a Barcelona 2016. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona; 2016.

Aguilar García (2016). El enfoque de genero en el acceso a la vivienda. Universitat Jaume I.

Artazcoz L, Borrell C, Cortès I, Escribà-Agüir V, Cascant L, Occupational epidemiology and work related inequalities in Health; a gender perspective for two complementary approaches to work and Health research. J Epidemiol Community Health 2007 November; 61:39-45.

Belzunegui A, Brunet I, Valls F, (2009). Pobreza femenina: pobreza amagada? Una

anàlisi del risc de pobresa per raó de gènere en diferents períodes del cicle vital. Universitat Rovira i Virgili.

Borrell C, Pons-Vigués M, Morrison J, Díez E. Factors and processes influencing health inequalities in urban areas. *J Epidemiol Community Health*. 2013 May;67(5):389-91.

Bosch J, (2017). Gènere i Política Urbana. Arquitectura i Urbanisme des d'una perspectiva de gènere. Institut Valencià de l'Edificació

Crític. Blog Feminismes. <http://www.elcritic.cat/feminismes/les-treballadores-de-la-llar-i-les-cures-lluiten-per-dignificar-la-seva-feina>

González Pijuan, I. (2016), "Desigualtats de gènere i pobresa energètica. Un factor de risc oblidat, ESFeres, disponible a: <https://esf-cat.org/esferes17-desigualtat-genere-pobresa-energetica-factor-risc-oblidat/> Enginyeria Sense Fronteres

Guiteras, M. (2016), "Pobresa energètica i models de gestió de l'aigua i l'energia a la UE. Cap a la garantia universal del dret als subministraments bàsics", ESFeres, disponible a: <http://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/01/ESFeres16-PobresaE-nergeticaModelsdeGestio.pdf>. Enginyeria Sense Fronteres

Muxí Martínez Z, (2009) Recomanacions

per a un habitatge no jeràrquic ni androcèntric. Generalitat de Catalunya.

Observatori del Treball i del Model Productiu (2017). La situació de desigualtat salarial a Catalunya entre homes i dones. Disponible a: http://observatorit treball.gencat.cat/web/.content/05_-_recursos/documents/fragments_de_coneixement/arxius/Informe-desigualtat-salarial-homes-i-dones-vfeb17.pdf

Observatori IQ

ODESC/ PAH Barcelona (2016) Exclusió residencial al mon local. Informe de la crisi hipotecària a Barcelona (2013-2016) disponible a http://observatoridesc.org/sites/default/files/informeodesc_web.pdf

Resum executiu ESCA 2017 disponible a: http://salutweb.gencat.cat/web/.content/home/el_departament/estadistiques_sanitaries/enquestes/zips/resum-executiu_esca_2017.pdf

Shapiro, S., Skinner, E. A., Kramer, M., Steinwachs, D. M., & Regier, D. A. (1985). Measuring need for mental health services in a general population. *Medical Care*, 23(9), 1033-43.

The WHO European Centre for Environment and Health. Environmental health inequalities in Europe. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2012.

Tirado Herrero, S (2018), “Indicadores municipales de pobreza energética en la ciudad de Barcelona”, RMIT Europe, RMIT University, Barcelona

Xarxa per la Sobirania Energètica (2017).
Tenim Energia.

Notes

[1] Per exemple: condicions de treball, reconeixement de la ciutadania, dèficits formatius, manca d'habitatge o les seves condicions, situacions sociosanitàries més desateses, inexistència de xarxes de protecció social o familiar etc. Segons la bibliografia de referència, l'exclusió social és un fenomen polièdric, que es manifesta i es defineix més com un procés que com un estat “Perfils d'exclusió social urbana a Catalunya” (Institut de Govern i Polítiques Públiques), UAB (2005).

[2] Seguint el criteri de la publicació “Tenim energia” de la Xarxa per la Sobirania Energètica” (2018) “Utilitzem Nord Global i Sud Global per a designar dos conjunts de països diferents en relació a la posició estructural que ocupen al sistema-món modern com conseqüència de la globalització (entre d'altres). Tot i que aquests conjunts incloquin països heterogenis des del punt de vista cultural i polític, els països del Nord Global correspondrien a aquells que tradicionalment s'han anomenat primer món, països del centre, països desenvolupats i que sovint es troben a l'hemisferi Nord, encara que no sempre. Contràriament, els països del Sud Global inclouen aquells coneguts com a tercer món, països de la perifèria o països en vies de desenvolupament i que, amb excepcions, localitzem en l'hemisferi Sud. No obstant això, en certs fragments del llibre, ampliem l'escala d'aquesta classificació geogràfica i identifiquem Nortes dins dels països típicament del Sud Global, i viceversa. Així doncs, també fem servir Nord Global per referir-nos a les elits

extractives mundials, provinguin del país que provinguin. Igualment, de vegades parlem de Sud Global per fer visibles estrats socials, persones, o territoris del Nord Global espoliats, empobrits o precaritzats pels abusos perpetrats pels primers.

[3] Pel que fa al reconeixement internacional del dret a un habitatge adequat, consultar ICESCR <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

[4] Per a més informació <http://cido.diba.cat/legislacio/6144029/llei-242015-del-29-de-juliol-de-mesures-urgents-per-a-afrontar-lemergencia-en-lambit-de-lhabitatge-i-la-pobresa-energetica-departament-de-la-presidencia>

[5] Es pot traduir al català com a “laboratori d’idees”; es tracta d’una organització de caràcter investigador que reflexiona sobre temes transcendents en les àrees d’economia i/o ciències socials i polítiques. Es caracteritzen per tenir orientació ideològica pròpia i influir en les decisions que afectes les polítiques públiques.

[7] Enquesta de salut de Catalunya. L’estat de salut, els comportaments relacionats amb la salut i l’ús de serveis sanitaris a Catalunya. Resultats principals de l’ESCA 2017. Resum executiu.

[8] Qüestionari general de la salut de Goldberg, suggerit per avaluar la salut mental de la població.

[9] Publicat a:
https://cat.elpais.com/cat/2018/06/23/catalunya/1529770410_248218.html
<https://www.elperiodico.cat/ca/ciencia/20180308/discriminades-si-car-me-borrell-6675109>

[10] Alejandra Jacinto Uranga. Jornada de l’Àrea de la Dona: “El fidel tort de la balança: justícia i feminització de la pobresa”. Madrid 2015

[11] Dades obtingudes a:
http://habitatge.gencat.cat/ca/dades/estadistiques_publicacions/indicadors_estadistiques_publicacions/indicadors_estadistiques_publicacions/

[6]	Classe social agrupada III (en tres categories)	Classe social agrupada I (en sis categories)
	Classe I. Directors i gerents i professionals universitaris	Classe I. Directors i gerents d’establiments de 10 o més assalariats i professionals tradicionalment associats a llicenciatures universitàries.
		Classe II. Directors i gerents d’establiments de menys de 10 assalariats, professionals tradicionalment associats a diplomatures universitàries i altres professionals de suport tècnic. Esportistes i artistes.
	Classe II. Ocupacions intermèdies i treballadors per compte propi	Classe III. Ocupacions intermèdies i treballadors per compte propi.
		Classe IV. Supervisors i treballadors en ocupacions tècniques qualificades.
	Classe III. Treballadors manuals	Classe V. Treballadors qualificats del sector primari i altres treballadors semi-qualificats.
		Classe IV. Treballadors no qualificats.
	NS	Inclassificables

distiques/estadistiques_de_construccio_i_mercat_immobiliari/mercat_de_lloguer/lloguers-barcelona-per-districtes-i-barris/

[12] BOSCH, Jordi (2006) El problema de la vivienda en España desde una perspectiva de género: análisis y propuestas para su desarrollo. Madrid: Estudios de Progreso, Fundación Alternativas.

[13] ODESC i PAH (2013) Emergència habitacional a l'Estat Espanyol: la crisi de les execucions hipotecàries i els desallotjaments des d'una perspectiva de drets humans.

[14] BOLÍVAR, Julia et al. (2016) “ La salud de las personas adultas afectadas por un proceso de deshaucio”.

Amb el suport de:

